

TANULMÁNYOK

Veszprém és a Nagy Háború – 1918

„Csak egy éjszakára küldjétek el őket”¹

FÖLDESI FERENC

AMIKOR 1917. OKTÓBER 24-ÉN HAJNALI KÉT ÓRAKOR az osztrák–magyar tüzérség megkezdte a caporettoi áttörés néven ismertté vált nagy ellentámadás tüzelőkészítését, nem volt annak teljesen tudatában minden szereplő, hogy ez lesz az utolsó nagy erőfeszítése a központi hatalmaknak. Ugyan az olasz vezérkar főnöke a támadás előtt még azzal kérkedett, hogy csapatai több héten át is képesek tartani a vonalakat, most mégis 11 nap alatt visszavonulást kellett elrendelnie a másfélmillió olasz katonának. Csak a központi hatalmak utánpótlási nehézsége állította le a támadást közel Velencéhez.

Németország a nyugati fronton erőltette a támadást. A caporettoi áttörés megerősítette a németekben a „győzedelmes békét” és kijelentették: most lendülünk az utolsó nagy csapásra. Bár a vég nem volt még közel, a központi hatalmak bukása még nem volt megpecsételve, azonban a lehetőségek arra, hogy győztesen fejezzék be a háborút, egyre távolabb került. Erőtartalékai az Osztrák–Magyar Monarchiának és Németországnak lassan, de biztosan kimerülőben voltak. Németország emberanyag-tartaléka naponta 80 000 fővel csökkent, ugyanakkor az Amerikai Egyesült Államok hadba lépésével az antant hadereje rohamosan nőtt. Csak idő kérdése volt a vég. És ez a vég éppen egy remélt sikerrel, a piavei támadással kezdődött. Az 1918 júniusában kezdődött ellentámadás sikerét nem csak az ellenség szívós védekezése, de a természeti elemek (esőzés, a folyók áradása), valamint a hibás hadianyag és az árulás is gátolta. A piavei áttörés rövid idő alatt kudarcba fulladt, a csapatok elvesztették hitüket a győzelemben. Julier Ferenc úgy fogalmazott: a magyar csapatok kitüntették magukat, „...a magyar vitézség csorbitatlanul őrizte meg régi hírnevét. A nagy csatát elvesztettük. A monarchia hadereje további nagyarányú támadásra kép-

¹ Gyóni Géza: Csak egy éjszakára... (Przemysl, november) Forrás: Magyar versek könyve. Szerk.: Horváth János. Második, bővített kiadás. Budapest, 1942. 678–679.

telenné vált. Az utolsó nagy erőfeszítés után megkezdődött a haderő lassú haldoklása.”²

1918 januárjában ezredeink az olasz fronton harcoltak, részesei voltak a nagy caporettói áttörésnek. Tüzereink a gyors térnyerés után a Piave deltájában egy szízen foglaltak állást.

*

„Immár négy hosszú, beláthatatlanul hosszú év múlik el, mióta ez a szörnyű fekete lepel ráborult az egész világra, mely mint istenítélet, ezerszám szedi áldozatait [...] és ez a mérhetetlen átok, betegség, nyomor [...], csípős vesszejének egypár halkult ütését érezteti a mi szeretett hegyes-völgyes kis városunkkal is.”³ Az idézet – amely jól szemlélteti az 1918-as évet is – február 11-én hangzott el egy műkedvelő színelőadás előtt See Franz Irén beszédében. E kis időbeni előreugrás után nézzük, mi mindent történt városunkban az 1918. évben, amelyről mi már tudjuk: az utolsó háborús év.

A január első napjaiban megjelenő városi lapok első helyen közölték egy 31-es frontharcos levelét, melyet Rainprecht Antal főispán még 1917. december 8-án megjelent körlevelére válaszként írt. A főispáni körlevél Gyóni Géza Przemysl erődjében íródott versére rímel, amiben az itthon maradottakat figyelmezteti: Vajon tudatában vannak-e azok, akik a jó meleg szobában, kényelemben éltek – miközben honfitársaik a fronton élet-halál harcukat vívták –, hogy mit jelent a háború? Átérezték-e, sejtették-e mindazt, amit katonáink átéltek, érezték ott, a Piave partján? Talán magukba szállnak azok, akik még nem adakoztak azért, hogy könnyítsenek a lövészárkokban szenvedő honfitársaiknak. „Csak egy éjszakára küldjék ide őket.”⁴ – fejezi be írását a főispáni körlevelet ismertető újságíró.

T. L. 31-es honvéd (?) már továbbgondolja a körlevélben leírtakat: ha kapunk támogatást, akkor mi gondoskodunk a háború dicső befejezéséről, majd utána a beköszöntő békében az újjáépítésről már olyan vezetővel, mint a főispán, nem lesz gond.

E kissé propagandisztikus levélváltás után a valóság: a kormány azonnali rekvirálást rendelt el az országban. Ez most az ország lakosságának élelemmel való ellátását volt hivatott biztosítani, nem a fronton harcolókat. Január 12-től a rekviráló bizottság házról házra járva ellenőrizte az élelmiszerkészleteket mind a fogyasztók-

² JULIER 1933., A piavei csata.

³ *Veszprémvármegye*, 1918. 02. 17. See Franz Irén: Prológ. 1.

⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1917. 12. 08. Főispáni körlevél. 3. és *Veszprémvármegye*, 1917. 12. 09. Sed et avenam! 1–2. A főispáni körlevél egyébként a VII. hadikölcson jegyzésére szólított.

nál, mind a termelőknél. Nem úgy a szesz, a pálinka esetében. Mint olvasható: a városi szeszfőző „önti a pálinkát” a fogyasztóknak, mivel a város egyre több termelővel köt méltányos szerződést a törköly leszállítására.

A városi lapok minden számban megemlékeztek a hősi halottakról. Közöltek nekrológot neves, meghalt városi, vagy éppen megyei személyekről is. Január első számában viszont hosszú írást olvashattunk Wentzl János halálakor. Persze a nagyérdemű – így névvel – nem tudta: ki az a Wentzl? De úgy már igen: a „vak Hanzsi”, a Székesegyháznak hosszú évekig volt harangozója és orgonafújtatója. Akit – ha meglennének a harangok – mind siratták volna.⁵

A városban folyamatosan érezhető volt a nyersanyaghiány. Hatodikán a város vezetése úgy döntött, hogy a nyersolaj hiánya miatt a villanytelep csak este 11 óráig szolgáltat áramot. Ha tovább késik az esedékes szállítmány, akkor csak este 10-ig lesz villanyvilágítás Veszprémben. Ugyanakkor a város három vagon ajkai szemet kapott, amit utalványra lehetett felvenni, a város szegényeinek pedig a fát osztott az önkormányzat.

A férfi munkaerő hiánya már krónikussá vált. Ugyan voltak még „hiányszakmák”, illetve nehéz testi erejű munka, aminek végzésére egy bizonyos létszámú férfi munkaerőt a honvédelmi vezetés meghagyott, de ekkora már e téren is szigorítást vezettek be. Mind több területen kezdtek alkalmazni női munkaerőt. Ilyen volt a cséplőgépek kezelése is – ami valljuk be, nem igazán nőknek való. Az év elején a honvédelmi miniszter rendeletben közölte, hogy a cséplőgépek kezeléséhez értő szakembereket nem fogja felmenteni a katonai szolgálat alól. Nyilvánvaló, hogy már ekkor el kellett kezdeni a női munkaerő kiképzését is, akik majd nyáron végzik a férfiak helyett ezt a munkát is.⁶

Érdekes hír olvasható szintén a Veszprémi Hírlapban, miszerint megkezdték az olcsó cérna árusítását, illetve kiosztását. 200 minta orsót küldtek ki a felhasználóknak, amin orsónként – eredetileg – 150 m cérnának kellett volna lenni, de csak 5 méter volt. Mint írja a tudósító „...ilyen drága cérnából bajos lenne 33 lyukat varratni a lajbira és még azt is kívánni: varrd ki babám máskor is!”⁷

Egy igen érdekes írás olvasható Biczi Gyula tollából a januári lapszámban, mégpedig a nők választójogáról.⁸ Mint írja, nagyon sok írás szól a nagy férfiakról, a vitéz katonákról, a hősi cselekedeteikről és a választójogukról. De nem beszél a nőkről, azokról a nőkről, akik itthon igen sok munkát vállaltak át a fronton lévő férfiaktól. Fontos, hogy ők is hallassák a szavukat az élet minden területén. Azt mondják a nők

⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 01. 06. Halálozás. 4.ó

⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 01. 06. Női munkaerő a cséplőgépek kezelésénél. 4.

⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 01. 06. Olcsó cérna. 4.

⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 01. 13. Biczi Gyula: A nők választójoga. 2–3.

– akik kampányolnak a női szavazati jogért –, hogy a nők adják az életet, és a nők bele akarnak szólni az élet minden területébe is. Megjegyzi a cikk írója, hogy a nők 1894-ben kaptak szavazati jogot Colorado államban és minden tekintetben helyes volt az akkori döntés.⁹

Januárban az alispán utasítása értelmében újabb rekvirálás kezdődött. Veszprém városának öt, a járásának pedig 220 vagon gabonát kell beszolgáltatni. A bizottság két tagból állt és Veszprémben három ilyen bizottság működött, amelynek tagja volt egy-egy városi tisztviselő és képviselő, valamint a katonai kísérő. Az alispáni rendeletben pontosan meghatározták a fejkvótákat is.

Komjáthy László polgármester hirdetményben figyelmeztette a város lakosságát, hogy ne pazarolja a vizet. Mint írja, kénytelen vagyok erélyesebb rendszabályokhoz folyamodni, ezért a rendelet megjelenése után a vizet minden nap csak este 9.00-ig szabad használni. Este 9.00 után minden csapot el kell zárni, amit az éjjeli őrzőjáratok fognak ellenőrizni. Ahol megállapítják, hogy tilalmi időben fogyasztottak vizet, ott a vezetékét minden további figyelmeztetés nélkül lezárják.

Majd egy másik figyelmeztetés. Igaz, ez inkább figyelemfelhívás – a lakosság ne adjon el húst, élelmiszert közvetlenül a honvédség intézményeinek és a hátországi alakulatoknak. Az ok nagyon egyszerű: a hadsereg az egyik legnagyobb árdrágító, de az élelem kell a fronton harcolóknak. Emellett a vételár rögzített, amit viszont a hadsereg felvásárlói nem tartanak be.

Gyakran szerepelnek adományokról szóló hírek a lapokban. Januárban Néger Ágoston kanonok 30 000 koronás adományt tett különböző alapok javára, Kelemen Imre kereskedő a városi kórházból elbocsájtott betegek javára adakozott, a veszprémi izraelita krajcáregylet tagjai – Lövy Béláné, Pillitz Árminné, Rosenberg Zoltánné és Berger Arnoldné – 1551 koronát gyűjtött, amivel segítették a hadbavonultak gyermekeinek cipővel, ruhával és könyvekkel való ellátását.

Amikor kísértálunk az Alsóvárosi temetőbe, a hősi parcellában találunk egy első világháborús hősi halott sírját, mégpedig Liedler Rudolf főhadnagyét. Nos, január 13-án egy tudósítást lehetett olvasni, melyben közölték, hogy a veszprémi tartalék kórházban elhelyezett sebesültek és beteg katonák karácsonyfájára megkezdték az adakozást. Mint említették, igen sokan adtak pénzádományt és a gyűjtés nehéz munkáját Liedler Rudolf főhadnagy vállalta magára feleségével és Günther Jolánkával együtt. Sajnos Liedler főhadnagy a tél eleji, a városban is tomboló spanyolnátha következtében október 21-én meghalt.

---

⁹ A veszprémi legényegylet egyik előadásán Juraszek törvényszéki bíró kiállt a nők szavazati joga mellett. Ugyanakkor ellene volt a nők választhatóságának. Mint mondta: a nőknek sok munkájuk van a gyermeknevelésben, a háztartás vezetésében. Emellett esetleg egy női miniszter bájjával meglágyítaná az uralkodó szívét és nem az észérvek döntetnének.

Ugyancsak érdekes hír volt olvasható még egy januári szélsőséges időjárásról. Hóvihar tombolt, a vonatok késtek, majd a szerdai (január 16.) hóvihar éjszakára orkánná erősödött és a Veszprém–Győr vonalon csak gyors segítséggel lehetett a késést megszüntetni. Alsóörs irányába a Veszprémből induló vonat Meggyespusztánál akadt el. Egy fogolyszállító szerelvény vesztegelt – igaz csak rövid ideig – Szentgál határában. A Tüskés-féle vendéglő lakóit csütörtökön reggel úgy ásták ki a hóból. Veszprémbe a Széchenyi- és Deák-ünnepségre érkezett notabilitások tíz napig voltak kénytelenek a hóvihar miatt a városban időzni. Bognár János tüzért pedig Vilonya mellett találták megfagyva.

Kiskirályok földje volt eddig Magyarország – írja a hónap utolsó vezércikkében Rupert Rezső. Írásában megállapítja, hogy eddig valamely politikai irányzatnak uralomra kerülése úgyszólván kizárta más irányzatoknak érvényesülését. A nem uralkodó pártok valósággal száműzetésben éltek, képviselheték a nemzet rokonszenvének bármily irányait, a hatalom önkényes szava minden törekvésüknek gátat szabott. A nemzet minden öt évben legfeljebb egyszer – a választások napján – számított. Az uralkodó párt feje, szinte abszolút hatalom volt: „...*kiskirály lefelé a nemzettel szemben, kicsike ember azonban fölfelé a trónnal szemben...*”¹⁰ De – írja – a kiskirályok ideje lejárt, „...*hiába kínálkoznak fel olcsóbb árak mellett az erkölcsi erőkre támaszkodó új rend ellen most is untalan.*”

A február első napján megjelenő Veszprémi Hírlapban egy igen érdekes, a jövőre vonatkozó szerkesztőségi írás olvasható a sajtómozgalmakról. Nevezetesen arról, hogy egy szervezet – ami részvénytársasággá is szerveződött – új sajtóorgánumok létesítését határozta el, amelyek már nem a keresztény elvek szerint hoznak létre, sokkal inkább figyelembe veszi a pártok politikájának terjesztését. „*Körüöttünk egy olyan új világ kezd kialakulni, amely nem akar tudomást venni az evangélium felfogásáról.*”¹¹ A vezércikk írója megállapítja, hogy ez esetben a konzervatív irányzatokkal a radikálisok kerülnek szembe. Majd így folytatja: „*Régente a királyok intézték a népek sorsát, most a tömegek maguk akarnak dönteni sorsuk fölött.*”¹² Mi már tudjuk: Sokat már nem kell várni, hogy beigazolódjon a jóslat, de csak félig-meddig.

Terjedelmes vezércikket közölt február 2-iki számában a Veszprémvármegye, ismét Rupert Rezső tollából. Írásában elsősorban a békekötésről értekezik, amely szerinte annexió nélküli békének kell lennie, és a békének a nemzetközi erőegyensúlyon kell alapulnia. Részletesen taglalja Oroszország szerepét és helyzetét, valamint a nacionalizmus lényegét. Elítélte a magyarországi februári sztrájkot, amely

¹⁰ *Veszprémvármegye*, 1918. 01. 20. Dr. Rupert Rezső: Kiskirályok földje. 1–2.

¹¹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 02. Sajtómozgalunk. 1–2.

¹² Uo.

szerinte többet ártott, mint használt. Jog- és választójog kiterjesztést szorgalmaz, elsősorban a „föld népe javára”.¹³

Olvashattunk egy érdekes statisztikáról is: mennyit fogyasztott a város 1917-ben. Ebből megtudhatjuk, hogy levágtak 1117 szarvasmarhát, 370 növendékmarhát, 1603 borjút, 2001 birkát és kecskét, 1922 sertést. Összességében a húsfogyasztás meghaladta az 1916. évit. Szépen fogyott a bor és pálinka is, bár ebből kevesebb, mint 1916-ban.¹⁴

Jótekonysági műkedvelő színelőadást szerveztek február 11-re a főispáni segélyalap javára. Erre olyan nagy volt a kereslet – 24 páholyra 60 jelentkező –, hogy a rendezőség a szervezést inkább kiadta Fodor Ferenc könyvesboltjának. De ettől figyelemfelkeltőbb volt az előadás utáni piknikre tett felajánlások mennyisége és összetétele. Néhány adakozó és adomány: Rott Nándor püspök: 100 liter óbor. Gróf Esterházy Jenő Páparól: 1 szarvas, amit a szegények között kellett szétosztani. Hódos Vilmos jószágfelügyelő, Nagyvázsöny: 1 kg vaj, 2 kg túró, 21 darab tojás, 5 kg füstölt hús. Kelemen Imre nagytőzsdés (igy!): 100 korona értékű dohány. Több üveg bort adományozott Néger Ágoston, Rédey Gyula, Perényi Antal, Csiszárík János kanonok, de került az asztalra a tatai pezsgőgyárból több üveg pezsgő, valamint pecsenyemalac, fácán és sonka is.¹⁵ Az est egyébként jól sikerült – már ami az alap javára befizetett és felajánlott értékeket illeti. Elismerően szóltak a lapok a műkedvelő színészek játékáról is, kiemelve See Franz Irén és Próder László rendőrfogalmazó¹⁶ játékát. See Franz Irén az est előtt elmondott beszédéből már idéztem. Most egy másik jellemző beszédrészletet citálok, amely már az itthon maradtoknak szólt: „Hölgyeim és Uraim! Önök, kik itt ülnek előttem szépen és elégedetten, kiknek talán tán a háború általános insége közepette leszállított mértékben, de mégis megvan mindenük – tudják-e Önök, mi a sötétség... mi a hideg [...]? Az Isten hozta Önöket Hölgyeim és Uraim az inségek hajlékában...”.¹⁷ Az est egyébként nem várt sikert hozott: a bevétel tiszta jövedelme 16 686 korona lett, amivel a főispáni alap átlépte a 100 000 koronát. Rainprecht főispán ezután már úgy döntött, hogy az alap kezelésére egy 3 fős bizottságot hoz létre, melynek elnöke Bibó Károly alispán lett.

A vármegye tűzrendészetéről – benne természetesen Veszprém városáról is – tar-

¹³ *Veszprémvármegye*, 1918. 02. 02. Dr. Rupert Rezső: Ézsau lencséjének. 1–2.

¹⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 02. Mennyit fogyasztottunk? 4.

¹⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 02. Jótekonycélú műkedvelői színelőadás. 3.

¹⁶ Próder László (Veszprém, 1887. 07. 16. – Siófok, 1919. 08. 26.) a Modern Dunántúl felelős szerkesztője, majd 1911-től városi alkalmazott, előbb gyakornok, majd rendőrfogalmazó. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején városi rendőrkapitány, majd 1919. május 1-től a városi vörösréség parancsnoka, júliusban Veszprém városparancsnoka. Forrás: Veszprém megye életrajzi lexikon. <http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=PR%C3%93DER%20L%C3%A1szl%C3%B3> (2019. 06. 26.)

¹⁷ *Veszprémvármegye*, 1918. 02. 17. See Franz Irén: Prológ. 1.

tott beszámolót Blázy Imre tűzrendészeti felügyelő. A tűzoltóság működését befolyásoló, gátló körülmények ismertetése mellett beszámolt a háborús veszteségekről is: a vármegye tűzoltói közül meghalt 235 fő. Mint beszámolójában – kiemelve legtöbb áldozatot adó települést – írta: Magyarpolányból 34, Balatonkeneséről 22 fő halt meg. A vármegye területén 1917-ben 96 tüzés volt, legtöbb a veszprémi járásban, 31. Veszprémben 10 ezer korona értékű ingatlan pusztult el.¹⁸ Majd egy jó hír – na nem a diákságnak – február 1-én vége a „szénszünetnek”, kezdődik a tanítás, többek között a Kopácsy és a László iskolában is.

Rekvirálás minden mennyiségben – ez esetben – a harangok után a templomok tetőszerkezetén, tornyain lévő rézlemezeket gyűjtötték össze. Kezdték a kegyesrendiek templomán, ahonnan 372 kg rézlemezt bontottak le, majd következett a székesegyház tetőszerkezete, egyelőre a tornyokon lévő réz nélkül, végül a református templom rézlemeze is az olvasztókemencébe került. Be volt tervezve az Angolkisasszonyok temploma is, de úgy vélték, ott a munkadíj több lenne, mint a bontott réz értéke. A székesegyház tornyát borító rézlemezek bontását majd csak május 23-án kezdte Klémis Ferenc és Horváth József bádogosmester. Akkor, ott lebontottak 50 mázsa rézlemezt. A református templom rézlemez súlya 720 kg volt. A tornyokon és a tetőszerkezeten mindenütt bádoglemezt használtak a réz pótlására.

Már az év elején megkezdődött a leendő Tisztviselőtelep kialakításával kapcsolatos polémia. A tervnek lelkes szószólója Fodor Lajos¹⁹ volt, aki azonban meghalt. A (–ha) monogrammal jegyzett írás szerzője kiemelte: nem szabad engedni, hogy Fodor Lajos halálával a modern és egységes tervek szerint kialakított tisztviselőtelep terve is a sírba szálljon. Az elképzelésekből most csak két részt emelnék ki: a telep legjobb helyen a Jutasi út bal oldalán, a tűzérbarakkokkal szemben lenne, szemben a másik elképzeléssel, az Erzsébet ligeti kialakításnál. A másik fontos részlet: a telep egységes tervek szerint, előkertes, ún. ikerház-kialakítással kell elkészíteni, továbbá a lakásokat házépítő szövetkezetnek, vagy alkalmi csoportnak kell megépíteni.²⁰

A Veszprémben megjelenő hetilapok egyre inkább foglalkoztak – elsősorban a vezércikkekben – a háború utáni helyzettel, a békekötés lehetséges következményeivel és egy új „rém” elemzésével: bolsevizmus Oroszországban és Európában. Már februárban olvasható egy analízis a bolsevik rajongók rémuralmáról, a politikai légvárakról. A szerző a jogegyenlőségben látja a demokrácia védelmét, de egyben figyelmeztet is: „*Résen álljunk tehát, hogy e bomlasztó rögeszmék hozzánk be ne*

¹⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 02. Vármegyei tűzrendészet. 4.

¹⁹ Lásd: *Veszprémvármegye*, 1917. 11. 18. Fodor Lajos: A veszprémi tisztviselő-telep. 1.

²⁰ *Veszprémvármegye*, 1918. 01. 20. (–ha): A veszprémi tisztviselőtelep. 3. és *Veszprémvármegye*, 1918. 02. 02. 3.

törjenek... ”²¹ De az „eszmék” bizony betörték és felfordulást okoztak. Azt viszont már örömmel írja le a tudósító, hogy megjelent a várva várt béke fehér galambja: Breszt–Litovszkban aláírták a békeszerződést Oroszországgal és Ukrajnával. De milyen messze van még a béke! Ekkor, vagyis február elején bevonult az 1899-ben született 18 éves korosztály, hogy aztán az év végén megtizedelve érkezzen vissza, egy minden elemében felforgatott országba, szülőhelyére.²²

Mégis lesz cipőtalpaló a városban! – adta hírül a tudósító. A nyersanyag- és a szakemberhiány miatt a városi tanács megbízta Fix Gábort, hogy a város támogatásával végezze el ezt a – főleg télen – fontos feladatot. Fix Gábor május 1-ig kapott megbízást, műhelye a Tűztorony alatt lesz, ahol orosz hadifogoly munkásokkal végzi majd e nemes feladatot. A cipőtalpak készítéséhez szükséges talpbőrök is ekkor érkeztek a vármegyébe, amit Bibó Károly osztott ki. Veszprémben az árusítás jogát Tauszig, Rothauser és a Stern cég kapta meg. Ugyanekkor olvasható az a hír is, hogy a gyermekek részére 450 pár cipőt szereztek be, aminek szétszétását, a jogosultság megállapítását dr. Cholnoky Ferencné és dr. Komjáthy Lászlóné végezte.²³

A magányos villanyoszlop

Édességről keserűséggel – olvasható a Veszprémi Hírlap cikkében, ami a városban tapasztalható cukorhiányról szól. A város nem kapta meg a januári cukorilletményt és a februárral is bajok voltak. A fejkvóta egyébként 75 dkg, aminek már a leszállításáról hallani hangokat.

A városi tanács átszervezte a közélelmezési ügyosztályt is, hogy a jegyek kiosztása gördülékenyebb legyen, egyúttal a szervezetet egy külön épületbe költöztette. De elkészült a Rainprecht liget villamosvezetékrendszere is, külön 3 közvilágítási lámpával.²⁴ Öröm az ürmében, hogy ebből a rendszerből – 100 évvel a felállítás után – már csak egy villanyoszlop dacol az idővel – de már nem sokáig.

Rekvirálások, beszolgáltatások mellett, a jegyrendszer árnyékában és nélkülözések közepette, de a kultúrára szerencsére mindig volt idő, energia és szervező

²¹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 10. (–a.): Politikai légvárak. 1–2.

²² *Veszprémvármegye*, 1918. 02. 10. (–r–): Virágba feslett. 1.

²³ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 10. Városi cipőtalpaló és Szegény gyermekek cipője. 3.

²⁴ *Veszprémvármegye*, 1918. 02. 17. A Rainprecht-liget villamos vezeték. 4.

ember. Rendszeresen megtartották a színelőadásokat, az egyesületek számtalan közművelődési délutánokat tartottak, működött a híres Veszprémi Dalegyesület is. A zeneiskola igazgatója, Gaal Sándor február végén elhatározta, hogy a Dalegyesületen belül megalakítja a Veszprém Városi Vegyeskart. A szólamok férfitagjai igent mondtak, feladat ezután „csak” a női szólamok tagjainak a toborzása volt.²⁵ Egy hét elteltével az újság már közli a női jelentkezők – mintegy 33 fő – névsorát is. Az első vegyes kari koncertre május 8-án került sor a veszprémi színházban.²⁶ Műsoron volt Verdi: Traviata-ból a Cigányok kara, de volt színpadi jelenet is, vígjáték a Békeffy lányok és Próder László szereplésével. Toborzás után a rekvirálásról: február végén befejezték a városi rekvirálást, eredménye 5 vagon gabona és őrlemény.

Korábban már említettem a nők társadalmi helyzetének, a választójog kiterjesztése vizsgálatának kérdést. Az, hogy ismét terítékre került, minden bizonnyal szerepet játszott az a tény is, hogy a megfogyatkozott férfilakosság pótlására egyre több helyen léptek a férfiak helyébe nők, és egyre több olyan munkakört is betöltöttek, amiket eddig kizárólag férfiak foglaltak el: vasutas, mozdonyvezető, aratógép-kezelő. De ugyancsak egyre több nő vállalt munkát a közigazgatásban és tisztviselőként már nem csak „telefonisták” és „gépírónők” voltak. A hivatali rendszerben a nagy létszámú női munkaerő már egy egységes tisztviselőnői tömörülésen gondolkodott. Egy előadást is szerveztek Rainprecht Antalné vezetésével, ahol Pankl Anna, illetve egy másik alkalommal Schlachta Margit tartott előadást.²⁷ A gyűlés utáni héten már az alakuló ülésre került sor: a több mint 100 fő részvételével megtartott ülésen „A Keresztény Tisztviselőnők” veszprémi egyesületének elnöki posztjára Scipiades Irént választották meg.²⁸

Biczi Gyula már megjelentetett egy írást a nők helyzetéről, benne javasolta a választójog megadását is. Márciusban ismét cikket írt a nők társadalmi érvényesüléséről. Mint írja, a fiatal nőben is azok az emberi erők munkálkodnak, mint egy férfiban: jómód, hírnév, társadalmi kitüntetés. Míg a férfiaknak mindez elérhető, de a nő „...mindezt csak egyetlen úton érheti el: a házasság által.”²⁹ Így – Biczi megítélése szerint – ez a kényszerhelyzet ösztönzi a nőt a cicomáskodásra, ruházkodásban való fényezésre, flörtölésre, kacérkodásra. És innen ered a férfivadászat is, ezért támogatni és meg kell adni a nőknek is a társadalmi érvényesülés lehetőségét. Nem így vélekedik később az „-ss.” monogrammal író szerző. Ő azt írja, hogy „*A nő »a munkás emberi társadalom tökéletes és egyenjogú tagja« soha sem lesz s nem is*

²⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 02. 24. Gaal Sándor: Felhívás. 2–3.

²⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 04. 28. Dalestély. 3.

²⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 03. Előadás a tisztviselőnői kérdésről. 2.

²⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 10. Tisztviselőnők alakuló gyűlése. 2.

²⁹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 03. Biczi Gyula: A nő több társadalmi érvényesülése. 2–3. majd *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 24. Biczi Gyula: A nőnevelés reformja. 1.

lehet. [...] *Hiába! a világrendje úgy van alkotva, hogy a vezetés a férfié legyen.*”³⁰ Sajnos a lap nem jelentetett meg e témában olvasói leveleket.

Március elején változás történt a közéletmezésben. Jankovich-Bésán Endre közéletmezési kormánybiztos kérésére Rainprecht Antal főispán kinevezte a veszprémi közéletmezési kormánybiztossághoz másodhelyettesnek Komjáthy László polgármestert – kötelezve, hogy a város közéletmezési ügyeinek intézését és a népjóléti ügyeket megtartsa és végezze. A kormánybiztosság Veszprémben a Búzapiacon, a Rainprecht-házba települt, a katonai karhatalom parancsnoka Becsey Géza alezredes lett. A kormánybiztos később kijelentette: azon fog dolgozni, hogy a vármegye lehetőleg mentesüljön a kötelező rekvirálások alól. Ezért több értekezletet is összehívott, főleg a módosabb kisgazdák részvételével. Ezekben az összejöveteleken kérték (felszólították) a tehetősebbeket, hogy önként mondjanak le a még felesleges terményekről. A „kérés” eredményes volt, mert az elkövetkező hetekben több vagon terményt (gabona, krumpli, széna, köles) sikerült begyűjteni.³¹ Kellott is ez az „önkén-tesség”, mert áprilisban már az új rekvirálási rend szerint gyűjtötték be a hadsereg részére az ellátmányt. Minden községbe egy 75 főből álló rekviráló katonai osztag vonult és összegyűjtötte az elrejtett, feleslegesnek minősített terményt és élelmiszert. A rekvirálás során az osztagok házról házra jártak és minden rejtékhelynek alkalmas zugot megvizsgáltak. Az önként előadott terményeket elviszik – szólt a előírás –, ha megtalálják: büntetnek.³²

Módosult a városi közéletmezés rendje is. A tanács önállósította a közéletmezési ügyosztályt, aminek vezetője Horváth Béla főjegyző lett. Három alosztályt szerveztek: a gabona és liszt rekviráló alosztály vezetője Kapus József rendőrbiztos lett, a cukor és egyéb cikkek kiosztásáért Benkő János városi adótiszt tartozott felelősséggel, míg a harmadik alosztály a zsír és húsellátást intézte, vezetője Dukovics Károly volt. A szén és a fa elosztása maradt a városi számvevőség hatáskörében. A hivatalt – megszervezése után – a jeruzsálemhegyi óvodába költöztették, ahol nem csak a jegykiosztást végezték, hanem a panaszosokat is fogadták. Ugyancsak a közéletmezést szolgálta a városi tanács azon javaslata is, hogy nép- és polgári konyhákat állítsanak fel, elsősorban a szegényebb népréteg megsegítésére. Március végére már elkészült a részletes terv is: a hadikonyha a Hosszú utcai Deák-féle vendéglőben lesz felállítva, a konyhát a Deák Ferencné fogja vezetni. Egy ebéd ára 2 koronába kerül, illetve lehetőség lesz – kellő számú jelentkező esetén – az előrendelésre is. Gondot csak a nyersanyag biztosítása jelentett, amit a főispán segítségével próbáltak orvosolni.³³

³⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 05. 05. –ss.: A nőkérdés. 1.

³¹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 31. A vármegye és a katonai rekvirálás. 4.

³² *Veszprémi Hírlap*, 1918. 04. 07. A rekvirálások felülvizsgálata. 2–3.

³³ *Veszprémvármegye*, 1918. 03. 31. Hadi konyha Veszprémben 4.

A Veszprémvármegye vezércikkírója talán már előre látta a bekövetkező állami szétesést. Mindezt az oroszországi események mondatták vele, mivel megítélése szerint az orosz világhatalom megszűntét egy szellemi és erkölcsi fertőzés és nem maga a forradalom idézte elő. A forradalmat nem nemzeti egység, hanem egyének és csoportok hamis céljai és ábrándjai irányították. Majd aggodalommal írja és egyben helyesli a honvédelmi miniszter által bevezetett „erkölcsi vesztegárt”: „*Félő ugyanis, hogy az a szellemi és erkölcsi fertőzés, amely az orosz népet az állami szétbomlás útjára terelte, a mi hazasiető véreink gondolkodását, eszmei világát is befolyásolva érintette. Védekezzünk tehát a bolsevik eszmék ellen.*”³⁴ És milyen igaza volt!

Már volt egy kemény polgármesteri „ejnye-bejnye” a vízpazarlás megszüntetésére, ami azonban nem vezetett eredményre. Mindenesre ez olvasható ki Horváth Béla helyettes polgármester (egyben főjegyző) ismételt felszólításából: mielőtt keményebb rendszabályokhoz nyúlna, mindenki este 9 órakor zárja el a főelzárót, mert ha nem...!

Ugyancsak figyelmeztetést kaptak a kiscgazdák is, akik viszont a rekvirált takarmányt nem akarták átadni (ami érthető is). A figyelmeztetés arra vonatkozott, hogy ne is próbáljanak fellebbezni, mert nem kapnak mentességet és ha ellenállnak, akkor súlyos pénzbírság a következménye a termény visszatartásának.

Bár nem veszprémi hír, de érdemes megemlíteni: szénmező keresés közben Úrkúton igen jelentős mangánérc-lelőhelyre bukkantak Zichy Béla gróf birtokán. Természetesen a hadügyminiszter azonnal magához vonta a vizsgálatokat és a kitermelésre vonatkozó előmunkálatok szervezését.³⁵

A háború negyedik évében már nem is feltűnő, ha olyan híreket olvasunk: rekvirálják a terményeket, lefoglalják az élelmiszereket, megtiltják az élő állatok eladását. De már érdekesebb, amikor azt olvassuk, hogy Veszprémben lefoglaltak 1200 kg szappant, amiben benne volt a városnak kiutalt mennyiség is. Vagyis, hiány van ebből a mindennapos tisztálkodásra alkalmas szorból, amit vidéken a háziasszonyok még főztek (már ha van hozzávaló alapanyag, például marószóda). De mit tud minderről a városi asszony? Zavarba jön és nem jut semmi az eszébe. Nosza, itt az alkalom, hogy kiokosítsák a városi dámákat is. Terjedelmes írásban oktatja ki a szerző a háziasszonyokat nem csak a szappanfőzés tudományáról, de még azt is megmagyarázza, hogy mi történik az üstben. És így válik a szappan „...a *stearin, palmitia, zsírsav, glicerin esterből leválasztott fémsója: a háziasszony büszkesége.*”³⁶ Ugye milyen egyszerű és érthető. Egyébként április elején érkezett meg a

³⁴ *Veszprémvármegye*, 1918. 03. 10. A szellemi fertőzés ellen. 1–2.

³⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 24. Az urkúti mangánérc-telep. 4.

³⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 03. 31. Németh Gábor: A szappan. 6.

szappanelosztóba a kiutalt mennyiség. Veszprém város 500 kg szappant és 100 kg mosóport kapott.

A tavaszi hónapokban újra (és újra) egyre többet lehetett olvasni a rekvirálásokról. Hiába, kezd elfogyni az elvermelt élelem, a termény, az új még csak mutatja magát. Megkezdődött a karhatalom közreműködésével az ismételt rekvirálás. Mint olvasható, a vármegyében Szentgálon volt az első ilyen begyűjtés, ami – a hírek szerint – igen jó eredménnyel zárult. Bár kérdés, mi számít jó eredménynek és kinek a szempontjából? A veszprémi rekvirálás is a kvóta felett teljesült: 932 mázsa gabona és liszt lett az eredménye, vagyis a meghatározott mennyiség kétszerese. A beszolgáltatás végeredmény lett még az is, hogy Veszprémben nem tartottak kötelező katonai rekvirálást.

Majd újabb rekvirálást rendeltek el a hadsereg élelmezésének biztosítására is: Veszprém vármegyének 1840 db szarvasmarhát kellett beszolgáltatni. Veszprém járásnak 360, míg a városnak 20 db marha a kivetett darabszám. A központi ukáz szerint Veszprémben, a vasútállomáson terelik majd a vagonokba – a veszprémin kívül – a nagyvázsonyi, a nemesvamosi, a mentshelyi és a tótvázsonyi beszolgáltatott marhákat is. Ehhez kapcsolódott az a hír is, hogy április 15–20. között összeírják a polgári népességet (népszámlálás) és az állatállományt. Az összeírás ad majd alapot arra, hogy meghatározzák a város lakossága egyes közszükségleti cikkeinek a minimális mennyiségét.

Rekvirálás után egy kis tűzről: április 18-án, csütörtökön kigyulladt az Apolló mozi gépházában a *Koldus gróf* című film celluloid szalagja. A gépész, Kukonya József ugyan reflexből az égő filmhez kapott, próbálta eloltani, de nem sikerült. Időközben felkapcsolta a villanyt, így a közönség sérülésmentesen – a két oldalajtón, mert a harmadik zárva volt – távozott a moziból. A mozi ügyeletes tűzoltója próbálta oltani a tüzet, de a rossz színházi tűzcsap miatt a tömlő szétszakadt. Közben jöttek a közelben ügyeletet adó tűzoltók, akik közül meg kell említeni Beiczert és Babos tűzoltókat, kik a fojtogató füst ellenére is kitartottak és oltották a tüzet. A helyszínen tartózkodó Próder László rendőrfogalmazó felügyelte a rendet. Bibó alispán másnap tűzvizsgálatot tartott és kötelezte a mozi tulajdonosát Szalay Mórt, hogy a hiányosságokat azonnal szüntesse meg.³⁷ A kár egyébként 40 000 korona volt. A „mozitűz” alkalmat adott a városnak arra is, hogy rendezze Szalay Mórral a bérleti és a tulajdonosi kérdést. A megállapodás alapján ezután a mozielőadásokat a színházban tartják, kivéve évi 100 napot. Ekkor 10 héten át a színészeké a terep, a többi napokon a város szervez előadóesteket, rendezvényeket. A mozijog a városé, de a város vállalta, hogy ezért átalakítja a fűtésrendszert. Ugyanekkor a város a mozijogot és a helyiség használatát 10 évre Szalay Mórnak évi 15 000 koronáért átenged-

³⁷ A tűzvizsgálatról lásd: *Veszprémi Hírlap*, 1918. 04. 28. Jósa Ernő: A mozi tűzrendszete. 2.

te. Az eddigi mozihelyiség a városé lett, ahol a kertben nyári sörözőt és téli borozót kívánnak berendezni.³⁸

Majd' egy évvel a híres kostanjevicai ütközet után ekkor, vagyis április 21–26-án a harctéren tervezte a város átadni két háziezredének az ezüst ezredkürtöket, mint a hősi küzdelmek emlékét és a város elismerését. A rekvirálások és egyéb okok miatt az átadást elhalasztották, illetve – az időközben megszületett tervek szerint – katonai küldöttségen keresztül juttatják el a háziezrednek a szeretetadományokkal együtt.

Ebben az évben is folytatta a város a szegény gyermekek cipője akciót, „megfejelve” azzal is, hogy a városi cipész a gyermekek részére új cipőket is var. A híradás szerint a gyermekek büszkén mutogatták sárga színű új cipőjüket. Áprilisban egy újabb kezdeményezés a várostól: a szegény gyermekek ingyen fürödhetnek, miután megállapodtak a veszprémi gőzfürdő vállalkozójával abban, hogy a hét minden hétfőjén 400-500 gyermek fürödhet. A 20 fillér térítési díjat a város fogja fizetni. Az iskoláknak kell majd megállapodni, hogy melyik iskola fiú, illetve leány tanulói a hétfő melyik órájában mennek 100-as csoportokban fürödni. Mint olvasható, ekkor a városban kb. 1600 7-15 éves gyermek volt. Sajnos nagyon rövid idő után az érdektelenség miatt törölni kellett a „gyermekfürdési” akciót.

Veszprémben és Kádártán hosszú ideig téma volt az áprilisi borzalmas kádártai rablógyilkosság, amikor egy családot irtott ki egy május elejéig még ismeretlen banda. A közönség követelte a szigorúbb ellenőrzést, a rendőrség, a csendőrség létszámának növelését is. De előtérbe került egy korábban már tárgyalt terv is: a rendőrség államosítása. Vagyis az összes, különböző címen szervezett – vármegyei, városi, falusi, mezőri stb. – rendőri állomány kerüljön állami fennhatóság alá, feleltük az ellenőrzést a belügyminiszter gyakorolja. Érdekes, hogy a terv megvalósításának legfőbb szószólója a katonaság volt. Bizonyára már szabadulni akart a karhatalmi szolgálattól, hiszen véstesen elfogyott az „emberanyag”.³⁹

A rablógyilkosság mellett egy másik, immár közéleti ügy is borzolta a kedélyeket: a kormányválság hatására még áprilisban bejelentette lemondási szándékát dr. Rainprecht Antal főispán. A vármegye és a települések közéletét felelősen figyelő és értékelő lakosság azonnal kiállt a főispán mellett, kérte maradását. Először Pápa városa és a járás tartott nagygyűlést, majd Veszprém május 18-án rendkívüli közgyűlés keretében szavazott bizalmat a főispánnak, feliratban kérve Wekerle Sándor miniszterelnököt, hogy ne fogadja el a lemondó nyilatkozatot. A főispán népszerűsége töretlen volt – mint majd később is látni fogjuk – és végig megmaradt.

Tolvajok, betörések, rablások! Egyre több ilyen tartalmú híradások olvashatóak

³⁸ *Veszprémvármegye*, 1918. 04. 28. A veszprémi mozikérdés. 3.

³⁹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 05. 05. Államosítják a rendőrséget. 5.

a lapokban. Tótvázsonyban a sorozatos rablások miatt a csendőrség a veszprémi nyomozók segítségét kérték, akik már eredményesek voltak: elfogták a bandát és az orgazdát. Elfogtak, majd elítélték Balatonalmádiban garázdálkodó, katonaszökevényekből álló budapesti betörőbandát is. Ugyancsak elfogták és elítélték az Aranyosvölgyben lévő Kancler-malom kifosztóját, Szanyi Gyula kőművest, aki a malom gépszíjait lopta el. A rablók vittek mindent, aminek valamilyen értéke is volt: elsősorban ruhaneműt és élelmet. Amiből hiány volt. Megjelentek a „fineszes” tolvajok is: a Kilincsügyi Bizottság közleményt adott ki, hogy a kilincsek begyűjtését csak fényképes igazolvánnyal ellátott megbízottjai végezhetnek. Aki nem igazolja magát, azt azonnal le kell fogni és át kell adni a rendőrzárőrnek.

Hiány volt a krumpliból is – olvashattuk –, mivel a veszprémi rekvirálás nagyon csekély eredménnyel zárult: csak 12 mázsa „főlöleges” burgonya volt a városban. Így nem véletlen, hogy a hadvezetés már május 15-vel zár alá vette az 1918. évi teljes burgonyatermést, aminek részei (étkezési és apró, takarmánynak való) még takarmányozásra sem használható fel. Mint ahogy nem dúskáltak a városiak a vajban – és a tejben – sem (nem hogy a kedvesét abba fűrössze a legény). Májusban Veszprém egy mázsa vaját kapott, amit az érintetteknek 10 dekás adagokban osztott ki. Ha addig el nem olvadt. De elfogytak a sertések is, pünkösdre ölték le az utolsó tizedet. Így nem véletlen, hogy csak a hadisegélyben részesülők voltak jogosultak a $\frac{3}{4}$ kilogrammos adagokra.

A kormány új módszert kíván bevezetni a gabonabegyűjtésben. Már nem csak a rekvirálás a cél (amit fizetnek a tulajdonosoknak), hanem a csereüzlet. A gazdáktól átvett gabonáért – ami 1918-ban 5000 vagon – a megállapított maximális (vagyis a hatóság által megállapított) ár beszámításával ugyancsak maximális áron iparcikkeket ad cserébe. Így a gazdák „vehetnek” talpbőrt, posztót, szekeret és lószerszámot, de lehet így beszerezni cukrot, orsócernát, gyufát, valamint szeszt és dohányt is.

Ismét az ezredkürtökről írnak a lapok, miután a közgyűlés döntése és a lehetőségek miatt is küldöttség indult el május 21-én az olasz fronton harcoló két ezredhez, a 31. hv. gyalog- és a 7. (ekkor már 41.) hv. táborigényezredhez. A küldöttség tagja volt Óvári Ferenc, Perényi Antal kanonok, Komjáthy László polgármester, Radocza Vince, Berger József, Boór Lajos és Csomay Imre. A „kalauzok” Schlemmer Ödön és Pintér Aladár századosok voltak, valamint a küldöttség tagja volt egy ezredkürtös és két fő közvitéz is. A kürtökön kívül a küldöttség vitte a szeretetadományokat és egy hordó törkölypálinkát. Az ezredeket Rainprecht Antal főispán levélben üdvözölte, miután elfoglaltsága nem engedte, hogy a küldöttséggel utazzon.⁴⁰ A június 2-án megjelenő városi lapok már terjedelmes írásban számoltak be a küldöttség útajáról, az átadási ünnepségekről is. Ismét közzölték a főispáni leveleket,

⁴⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 05. 26. Diszkrétök átadása. 3.

amit a két parancsnoknak – Pallaghy Ödön ezredes, a 31. hv. gyalogezred és Schwartz Jenő ezredes, a 7 (41.) hv. tüzérezred –, rajtuk keresztül a két ezred teljes katonaaállományának írt. Az olaszországi ünnepségen részt vett a főparancsnok, József főherceg is.⁴¹ Utóbb egy híradásban már arról olvashattunk, hogy Schwartz Jenő ezredes 500 koronát adományozott a honvéd tüzérek alapja javára, az ezredkürtök átadásának emlékére.

Nem csak az országban, de Veszprémben is egyre nagyobb figyelmet szenteltek a gyermekvédelemnek. Már több alkalommal megállapították, hogy egyre több az árva gyermek, egyre többen kóborolnak és bandákba verődnek, ezáltal sem kapnak megfelelő nevelést. Május 23-án Veszprémben Rainprecht Antalné elnöklelte alatt megalakult a Szociális Missziótársulat Veszprémi Szervezete. Feladata a gyermekvédelem mellett a nők támogatása is, miután megalakították az un. Nővédelmi Hivatalt is. Ez utóbbinak egy irodát engedett át a megyéspüspök a Jóságkormányzóság épületében. A hivatal vezetésére Komjáthy Lászlónét és Csolnoky Ferencnét kérték fel, hiszen ők ketten eddig is rendkívül sokat tettek az elesettek felkarolásáért. Komjáthyné megköszönve a felkérést, kijelentette: „*Mennyivel inkább kell iparkodnunk az emberi palántát: a gyermeket kiszabadítani a meg nem felelő környezetből, a bűnből, a sokszor nem tiszta, pettyhüdt mocsárnak inkább nevezhető, romlott millióból.*”⁴² Majd ugyanebben a lapszámban olvasható a fiatakorúak bírása által közölt – és a gyermekekre vonatkozó – statisztika is: a születések száma a közelmúlthoz képest a felénél is kevesebbre csökkent. Veszprémben 1913-ban 376 élve születés volt, emellett 1-7 éves korig 58 csecsemő halt meg. Ellenben 1917-ben 238 élve születéssel szemben 79 1-7 éves gyermek halt meg.⁴³

A lapok hasábjain gyakorlatilag minden lapszámban terjedelmes írásokkal, vagy csak felsorolásszerűen, de olvashatunk az aktuális élelmiszer begyűjtésekről, a hatósági árákról, vagy éppen a zsrnaliszta zsörtölődéséről, a hiányokról. Az év közepén – a sok hiány mellett – a balatoni hal került – na, nem a terítékre – mint inkább a figyelem középpontjába. Történt ugyanis, hogy 1901-ben Óvári Ferenc, Szabó Imre és ifj. Purgly Sándor vezetése mellett megalakult a Balatoni Halászati Rt. Mindez azzal jár – talán ismerős –, hogy munka nélkül maradtak a Balaton parti halászok, csak korlátozottan lehetett horgászni a tóban, és ami a legfontosabb: a Balaton partján nem lehetett halat kapni. Ebben – 1918-ban – és az ezt megelőző években azon-

⁴¹ *Veszprémvármegye*, 1918. 06. 02. Az ezüst díszkürtök átadása a fronton. 1–3. és *Veszprémi Hírlap*, 1918. 06. 02. és 1918. 06. 09. R: Háziezredeink díszkürtjeinek átadása a fronton. 1–2. A monogram minden bizonnal Rosenthál Sándort takarja, akit ugyan nem soroltak fel a küldöttség tagjai közt, de utazhatott. A lapszámok közlik a két ezredparancsnok választát is.

⁴² *Veszprémi Hírlap*, 1918. 05. 26. Krónikás: A Szociális Missziótársulat Veszprémi Szervezetének értekezlete. 2–3.

⁴³ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 05. 26. Csákány Sándor: Szomorú számok. 2.

ban nem zárt valami fényesen a részvénytársaság, hiszen nem volt munkaerő és nem voltak megfelelő szerszámok sem. 1918-ban mozgalom indult a halászlai társaság ellen, aminek megszűnte után jobb halellátást reméltek Veszprémben is.

De nem csak a halellátásnál volt gond. A korábban megejtett népeesség-összeírás eredménye a júniusi cukorkiutaláskor már megmutatta az ellentmondásokat. A városban 2000 fővel több lélekszámot állapítottak meg a bevallottak javára és az összeírtak kárára. De foglalkoztak a tejtermeléssel, a zöldségek és a bor árával is. Az utóbbiról az újságíró megállapította, hogy a jelzett 5 korona helyett itt-ott „jó spicces nekirugaszkodással” már el is kerülte a 7 koronát.⁴⁴

A sok nélkülözés mellett és várva arra, hogy mikor kerül az asztalra egy csekély mennyiségű kiutalt zöldség, más is csökkentette a terményt: a júniusi fagy! Június 5-én hajnalban Veszprém határában jelentős károkat okozott a dér és a hideg. A legtöbb fagyást a bab, a tengeri és a paradicsom szenvedte el. A legtöbb kár a tisztviselőtelep kertjeiben keletkezett.⁴⁵

A június közepén megtartott vármegyei és városi közgyűlést egy téma uralta: a főispánt, Rainprecht Antal nem sikerült maradásra bírni, sőt a kormány is elfogadta lemondását. Veszprém közgyűlése jegyzőkönyvbe foglalva szavazott köszönetet a távozó főispánnak, megköszönve támogatását is. A Veszprémvármegye c. lap teljes egészében leköszölte a búcsúbeszédét, melyben Rainprecht Antal kijelentette: nem a kormány kihelyezett tagjának tartotta magát, mint inkább a vármegye választottjának és szolgájának.⁴⁶ Figyelemre méltó álláspont!

A májusi burgonyatermés zárolása után júniusban eladási és felhasználási tilalom alá került a teljes 1918. év gabonatermése is: búza, rozs, köles, tatárka, árpa és zab. A kormány rendeletben szabályozta a kérdést, így elrendelte a cséplőkönyvek bevezetését, a cséplések ellenőrzését is. Ugyanakkor megtiltotta az említett termények

⁴⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 06. 02. Zöldség. Bor ára. Tej és hús. Balatoni birtokosok a halért és Balatoni halászlai. 4.

⁴⁵ „A hőmérséklet napi változásaiban mindjárt a hónap elején egy ritka mély állást látunk, amely 3., 4., 5. és 6-án [...] országos terjedelmű fagyra vezetett, amelynek temérdek mezőgazdasági növény esett áldozatul. A június első hetében beállott fagy terjedelme első látásra nem tűnt fel olyan végzetesnek, utóbb azonban kiderült, hogy országos jelenségről van szó, amely – természetesen különböző erősséggel – az ország egész területén mutatkozott.” Forrás: Hazánk időjárása az elmúlt június hónapban. *Az időjárás*. 1918. augusztus. XXII. évfolyam, 8. füzet, 122. A korabeli észlelés Veszprémben ekkor az Angolkisasszonyok intézetében volt. Szélsőség hőmérték (maximum, minimum) nem voltak, úgynevezett főterminusokban észleltek (reggel 7, délután 2 és este 9 órakor). Az eredeti észlelőívben 6-án reggel 7 órakor 8°C-ot jegyeztek fel, ez volt a havi minimum érték is egyben. Derült volt az éjszaka, hajnalban a völgyekben és a mélyebben fekvő területeken (ahogy az újsághírek is mondják) többfelé lehetett talaj menti fagy. Kovács Győző Gyula közlése, amit ezúton is megköszönök.

⁴⁶ *Veszprémvármegye*, 1918. 06. 16. Rainprecht Antal dr. búcsúbeszéde. 1–3.

felhasználását állati takarmányozásra.⁴⁷ Újabb élelmiszerek rekvirálását is bejelentették a városban: mivel nem sikerült a kiszabott mennyiséget önkéntes felajánlással begyűjteni, a közélélezési kormánybiztos elrendelte a zsír begyűjtését. Mint ahogy elrendelte – ismét – a hadsereg élelmezésének biztosítására a vágómarha begyűjtését is: Veszprémnek 24 db-ot kell beszoigáltatni. Kereslet volt a burgonyára is, csak más formában. Ahogy a lap tudósítója írja, a tolvajok: „*Sáska módjára lepik el az öregek és gyermekek a termőfölkdeket, hogy kikaparják belőle...*”⁴⁸ a burgonyát. Lehet, hogy ők nem is tolvajok a szó valódi értelmében?

Június 20-tól a városban sertéshúst már csak jegyre lehetett venni. A közélélezési ügyosztály megkezdte a jegyek kiosztását, meghatározva pontosan azt, hogy az egyes napokon a város melyik utca lakói vehetik át a húsjegyet. Ezek egyébként három színben készültek: a piros színű jeggyel kedden, a fehér színűvel csütörtökön, a zöld színűvel pedig csak szombaton lehetett húst vásárolni a jegyen feltüntetett boltban. Szabály volt még az is, hogy hetente csak egy alkalommal lehetett a boltba betérni a hús csekély volta miatt.⁴⁹ Persze az adagok sem voltak valami hatalmasak: két családtagig 25 dkg, 3-4 családtagnál 40 dkg, 5-6 családtagnál 60 dkg, míg 7 családtagtól 80 dkg.

Az év második felére kifulladt a központi hatalmak nagy offenzívája, ami várható is volt. Azonban a támadás megakadását, majd annak sikertelen továbbvitelének okát – az ifjú királynében, Zitában keresték. El kezdték terjeszteni, hogy elárulta a hadművelet kezdésének az időpontját. Ez nyilvánvalóan ostobaság volt, mint az is csak koholmány volt, hogy ezért internálták Gödöllőre. Mindenesre a nagy olasz offenzíva kudarca jó ürügy volt arra, hogy „szakértők” magyarázzák az okokat: nem az árulás, hanem az elemek támadása, a Piave hirtelen áradása az előidézője a sikertelenségnek.⁵⁰ Egyébként a vármegye közgyűlése rendkívüli ülést is tartott ez ügyben, és támogatásáról biztosította a királynét.

Már pedig Veszprém nem kullog Pápa után! – olvasható egy karcolatban. Bár már a XX. században vagyunk, de még unós untalan előkerül a két város rivalizálása. Ez a vetélkedés most az öntözés és söprés – már mint az utcákat – kapcsán jutott eszébe a cikk szerzőjének. Mert a nóta is megmondta – írja a szerző: „*Söprik a pápai utcát, masíroznak a katonák!*”, illetve a Veszprémről szóló nótában, „*Gidres-gödrös város, a közepe sáros.*” Na tehát: ha söpörnek Pápán, mi nem söprünk Veszprémben. Ha sáros a város, akkor meg minek öntözzünk? Igaz, mindezt a köztisztasági hivatal véli, a város lakossága viszont már gyűlést is összehívott, hogy kezdjék meg a

⁴⁷ *Veszprémvármegye*, 1918. 06. 23. Az idei termés zár alá vétele. 3.

⁴⁸ *Veszprémvármegye*, 1918. 06. 23. Krumplitolvajok. 4.

⁴⁹ *Veszprémvármegye*, 1918. 06. 23. A sertéshúsjegyek kiadása. 4. és *Veszprémi Hírlap*, 1918. 06. 23. A sertéshús kimérése. 5.

⁵⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 07. 14. (–ő.): Ne higgyük el! 1–2.

közterületek – benne a külterületekét is – tisztítását és a nagy meleg, por miatt az utak locsolását is.⁵¹

Amiből hiány van, azzal előbb-utóbb – de inkább előbb – élelmes egyének megkezdik a feketekereskedelmet, vagy a felhalmozást. A háború negyedik évében minden nyersanyagból már hiány volt. Hiány volt a fémből, annak minden neméből, de hiány volt a bőrből is. Ezt használta ki egy élelmes veszprémi bőrkereskedő, Rosenberg Zsigmond is. No de a város rendőrsége dr. Török Gyula rendőrkapitánnyal az élen és Próder László rendőrfogalmazó résen volt. Utánajártak annak a szóbeszédnek, hogy Rosenberg kereskedő bőrt rejteget! A július 13-án megtartott házkutatás igazolta a gyanút, miután a hatóság lefoglalt gyakorlatilag minden állatnem „tulajdonát” képező bőrt, de ami még ennél is nagyobb fogás volt: egy rejtekajtó mögött többszáz ezer korona értékű árusításra is alkalmas és előkészített cipőbőrt, kellékeket és mázsaszámra a rezet, ónt, cinket is talált. Forgalmi áron kb kétmillió korona értékű nyersanyagot foglaltak le Veszprém derék rendőrei. A város vezetése már csak abban reménykedett, hogy a hatóság a lefoglalt anyagokat nem viszi el, hanem átadja a városnak és azt méltányos áron értékesíti majd a rászorulóknak.⁵² Ez utóbbit Török rendőrkapitánynak sikerült az illetékeseknél kijárni, így a lefoglalt árú – a bűnügy lezárása után – Veszprémben maradt eladásra.

Emlékszünk még az 1914. július 28-ra? Amikor tízezrek éltették a háborút? Amikor Veszprém utcáin is tömegek tüntettek a hadüzenet – mellett? Kevesen voltak – akik ha nem is látták –, de sejtették ennek a következményeit. Négy évvel a tomboló üdvrivalgás után Tölcséry Ferenc írt egy fohászt, hogy jöjjön el már végre a béke angyala, legyen vége az öldöklésnek. „*Gyászos emléknap a július 28-a, ami-nőre még csak nem is gondolt soha e világ!*”⁵³

Baba-színpad! Gondolhatja az olvasó, hogy ez egy bábjáték, melyen gyermekek mondják a szöveget, de a bábúk mozgását már felnőttek végzik. De nem! Gyerekszínház – a rosszabbik formából. Ugyanis ez esetben három-négy éves gyermekek „játszanak” a nagyérdemű – felnőtt! – közönség legnagyobb öröme és élvezetére. A szerzőnek azonnal a franciaországi hasonló műélvezet jutott az eszébe, amikor a gyerekeket bearanyozták, ami miatt többen meghaltak. Veszprémben a „Baba-színpad” a nagy sikerre való tekintettel több előadást is tartott, azonban – így a szerző – „... *állandó keresetté tenni a legkegyetlenebb modern gondolat, melyet csak emberi hiúság, önzés, haszonvágy és kíváncsiság tud megmagyarázni.*”⁵⁴

Az említett színpadi szereplés mellett fontosabb kérdés volt, hogy a város ismét

⁵¹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 07. 14. Nem öntöznek – nem söpörnek. 4.

⁵² *Veszprémi Hírlap*, 1918. 07. 21. Rendőrségünk nagy bőrkészletet foglalt le. 2.

⁵³ *Veszprémvármegye*, 1918. 07. 28. Tölcséry Ferenc: Évfordulókör. 1.

⁵⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 07. 28. A Baba-színpad ismételt vendégszereplése. 3.

kapott 1200 kg szappant, hogy a városi gyümölcsaszaló megkezdte működését, valamint a szeszfőző új, jobb berendezést kapott. Igaz, közben elfogyott a sertéshús, így annak árusítása is megszűnt: de csökkent a bor ára! És az oka? Nos, állítólag a kormány engedélyezni fogja, hogy szeszfőzésre burgonyát is használjanak. Nem véletlen írja a szerző: „*Legyen az árad akkora, mint a szódátlan kvaterka.*”⁵⁵

Augusztusban már egyre inkább tapasztalható, hogy mindenki várja a háború végét, készül a háború utáni életre. A Veszprémvármegye vezércikk írója a horvát, a cseh és osztrák „kalandozók” eseteit bírálta. Horvát képviselőnek nem tetszett a ’Magyar Honvédség’ elnevezés. Egy osztrák ügyvéd már új térképeket rajzolt, természetesen Magyarország kárára. De felütötte fejét a nagy csehállam eszméje is, amire a szerző csak annyit mondott: „*A nagy Cseh-állam eszméje pedig csak féktelen izgatók vesszőparipája fog maradni...*”⁵⁶ Mekkora tévedés volt!

Ez idáig a hadifoglyokról kevés szó esett, a lapok is csak annyit írtak, hogy érkeznek az elfogott ellenséges katonák Oroszországból, majd az olasz frontról. Majd következtek a különböző rendeletek, hogy a hadifoglyokat „igényelni” lehet különböző – elsősorban – mezőgazdasági és ipari munkákra. Ehhez csak az kellett, hogy a település polgármestere és a helyi rendőri szervek igazolják: a hadifogoly nem tud megszökni, őrzése biztosított. És persze előírták az „idegen hadfiaknak” a jelentkezési kötelezettséget is. Más volt ezzel szemben a magyar hadifoglyok élete az ellenséges országokban. Egy, az olaszországi hadifogolytáborból hazatért tiszt írta le érzéseit akkor, amikor hadifogoly olasz és orosz tiszteket látott, akik – meglátása szerint – úgy éltek nálunk, mint Marci Hevesen. A tisztek szabadon sétáltak, elsőik a mulatókban, a gazdák falun tejbe vajba fűrosztik a hadifoglyokat. Ezzel szemben Szicília köves pusztáin, a táborban nagyon szigorú a magyar hadifoglyok élete. Csak fegyveres kísérettel mehetnek ki nagy néha a táboron kívülre. Dolgozni csak fegyveres őrök mellett lehetett, az olasz újság olvasása is tilos volt. Kórházba is csak fegyveres kísérettel szállították a beteg foglyokat. „*Ilyen a »kultur ország« bánásmódja, velünk »barbár« hadifoglyokkal szemben.*” – írja keserűséggel a volt hadifogoly magyar tiszt.⁵⁷

Azzal bizonyára nem mondok újat, hogy a lopások, az orgazdaság tovább virágzott. Visszatérve a veszprémi rendőrök nagy fogására, hatalmas tömeg jelenlétében szállították el a lefoglalt bőröket, cérnákat a Rosenberg üzletből. De emellett olvasható továbbra is a különböző műhelyek, malmok, cséplőgépek gépszíjainak az eltulajdonítása. Hja, kérem, az egyik legkelendőbb anyag manapság a bőr.

De térjünk vidámabb oldalakra. Augusztus 3-án 56 fiú és 55 lánygyermek érke-

⁵⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 08. 04. A bor.4.

⁵⁶ *Veszprémvármegye*, 1918. 08. 11. (b. 1.): Kalandozók – kalandorok. 1.

⁵⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 08. 04. Mi.: Itt és ott. 1.

zett üdülésre Ausztriából. A lányokat az Angolkisasszonyok zárdájában helyezték el, a fiúkat magánházakban, illetve az iparostanonc iskolában. A lányokról Rott Nándor gondoskodott, a fiúk ellátását a város vállalta magára. Cserébe a veszprémi gyerekek üdültek az Adrián, közel 120 fő leány és fiú.

Dacára a nagy hiányoknak, nehézségeknek, a város szépülése folytatódott. Igaz, egy lapíró vitriolos cikkben mutatta be a sötét várost és a hepehupás utcákat (nyertes a Virág utca), de hírt kapunk a Csermák utca csatornázásáról (220 méter hosszán), valamint a Hosszú (Jókai) utca szabályozásáról is. Első munka itt a Hosszú utca és a Gépház utca sarkán lévő Csonka-féle ház telkének felhasználásával – a tulajdonos ingyen adta a városnak – a Gépház utca bejáratának kiszélesítése volt. De csinosítják az iparostanonc iskola melletti utcát is, miután kerítést épített a város a Szeglethy utca felől. Ugyanitt Gyökeres János megvásárolta a várostól 20 négyszögöl területet. De beszámolót olvashatunk a veszprémi gőzmalom építésének állásáról is. Itt a kőművesmunkákat augusztus végére tervezték befejezni, majd következnek a tetőfedő, bádigos munkák és a belső felszerelés elhelyezése. Egyébként már az összes berendezés Veszprémben, raktárakban pihen. A Gőzmalom Rt igazgatójának Heberling Lajost választották, aki szeptembertől már elfoglalja a helyét. A cég sertéshizlalásba is kezd, mivel megvették a Nay és Berger féle hizlalótelepet is.

1818. augusztus 16-án elhelyezték a színház emléktábláit is a színház Óvári utca felőli oldalán. Egyik táblán szerepel Óvári Ferenc, Medgyaszay István és Molterer János, míg a másik táblán mindazon iparosok neve, akik részt vettek a színház építésében.⁵⁸ A Színpártoló Egyesület 16-i ülésén elhatározta, hogy az Óvári Ferencről készült szobrot az október 10-i díszközgyűlés keretében helyezi el a színházban. A szobor már elkészült, készítője Orbán Antal szobrászművész volt.

Egy felhívás volt olvasható a városi lapokban: a veszprémi 7. (41.) tábori tüzérezred tisztikara kéri a nagyérdeműt, hogy adományával támogassa az ezred hősi albumának, harcainak történetét bemutató könyv megírását. Mint a felhívásban olvasható: a könyv kézírata már elkészült, csak hiányzik a kiadáshoz szükséges pénzösszeg. Eredménye a gyűjtésnek nem ismert, de szerencse, hogy a kézirat és a fotóalbum megmaradt, átvészelte a háborút, az ezred feloszlását és a visszavonulás minden szörnyűségét.⁵⁹

Dacára a kisajátításoknak, rekvirálásoknak, a városi lakosság ellátása – ha nehezen is – de mindeddig megoldódott. Ebben sok minden és mindenki közrejátszott – a város vezetése, a jó szervezés stb. – de közrejátszott az is, hogy az ellátás biztosítására új utakat is kerestek. Például újjászervezték a város gazdaságát. A korábban parlagon heverő földeket, cserjés, bokros elhanyagolt területeket törték fel és vették

⁵⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 08. 18. A színház táblái. 3.

⁵⁹ A kézirat 2016-ban jelent meg a Veszprémi Szemle könyvek 11. köteteként.

művelés alá. Persze ehhez kellett egy lelkiismeretes városgazda, Nagy Sándor is, aki szervezte és vezette a gazdaságot. Igaz, csak egy veszprémi munkás dolgozott a telepen, a többi orosz és szerb hadifogoly volt. Ebben az évben a korábban bozotos helyen 80-100 mázsa burgonya termett. A városi erdő mellett karámot építettek, ahol ezer birkát, harminc tehenet és csikókat tenyésztettek. A városnak egyébként több mint 10 vagon gabonája termett ezeken a területeken. A városi tanács Nagy Sándornak 500 korona tiszteletdíjat szavazott meg, és ugyanennyit adott arra, hogy a városgazda ossza ki a gazdaság munkásai között.

Új rendszer és árszabás a vendéglői étkeztetésben, miután Bibó alispán – a kormányrendeletre hivatkozva – szabályozta a veszprémi vendéglők érendjét és árszabását. A vendéglőket négy csoportba osztotta: I. csoportba tartozott a Korona szálló éttermei. A II.-ba az Erzsébet-, a Zuschmann- és a Magyar Királyi szállók éttermei és Steiner Manó rituális vendéglője, a III.-ba a többi vendéglő, míg a IV.-be a kifőzdék tartoztak. Mindenütt kötelező volt a menürendszer: I–II. osztályban a déli menü leves–főzelék feltéttel–tészta, a III–IV. osztályban leves–főzelék feltéttel. Az árszabás: I. osztályban 6 korona, II.-ban 5 korona 50 fillér, a III.-ban 4 korona, a IV.-ben 3 korona 80 fillérnél több nem lehetett. Este feltétlenül főzeléket feltéttel kellett felszolgálni. Persze ezen felül lehetett mást is árulni, de akkor az étlapot – az ármegállapítás miatt – be kellett mutatni a polgármesternek. Az étlapokat egyébként naponta kellett benyújtani a rendőrséghez. Nem véletlen, hogy több vendéglős visszaadta az engedélyét.⁶⁰

Szeptember végén a városi lapokban megkezdődött egy polémia Veszprém háború utáni fejlődéséről, fejlesztéséről. A tervet Bokrossy Jenő főmérnök készítette el, ami a városi tanács elé került. A javaslat szerint bővíteni és modernizálni kell a városi vízvezetékrendszert. Új öntöttvas nyomócsöveket kell lefektetni, bővíteni kell a szolgálati medencét, létre kell hozni egy önálló szerelő műhelyt, hogy a város saját embereivel végeztesse a javításokat. Hasonlóan bővíteni kell a villamos rendszert is. Új gépeket kell beszerezni, saját szakszeméllyel kell végrehajtani a bővítést, új fogyasztók bekötését. A „... romlott faoszlopok helyett a környezetnek megfelelő művészi kivitelű betonoszlopokat kellene alkalmazni.”⁶¹ Fontos, hogy a város a jutasi országút mellett kiépüljön, aminek egyik terve a jutás–veszprémi villamosvasút(!), valamint az új út megépítése a Gizella tértől a Jutasi útig. Ez a terv viszont azt is maga után vonná, hogy a Cserhát városrészt gyakorlatilag keresztülvágna az új közlekedési közút, ami viszont több lakóház lebontásával járna.

Az elképzelés szerint a városi utak, utcák karbantartását a mérnöki hivatal fel-

⁶⁰ *Veszprémvármegye*, 1918. 09. 08. A vendéglők árszabása. 3.

⁶¹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 09. 22. Veszprém jövő fejlődése I. 1. *Veszprémi Hírlap*, 1918. 09. 22. Veszprém jövő fejlődése II. 2. *Veszprémi Hírlap*, 1918. 10. 06. Veszprém jövő fejlődése III. 1.

ügyelné és végeztetné a saját munkásaival és eszközeivel. Megfogalmazódott az a terv is, hogy a város saját kertészetet hozzon létre, elsősorban a parkok, terek, sétautak karbantartására, virágosításra. Azonban az egyik legfontosabb feladatának tekinti a mérnöki hivatal előterjesztésében a városi szennyvízrendszer teljes kiépítését és a szennyvíztisztító telep létesítését, megépítését. Nem folytatható tovább az a gyakorlat, hogy az összegyűjtött szennyvizet tisztítatlanul a Sédbe engedik.

A háború után Veszprém igen sok területen saját maga akar gazdálkodni, illetve a munkákat végeztetni. Okos tervezéssel, hatékony szervezéssel a város ezzel nem csak a saját lábára áll, hanem munkát is ad sok mesternek, lakosnak. Mindezt egy jól szervezett mérnöki hivatallal tudja végrehajtani – áll Bokrossy főmérnök előterjesztésében. És mi a legsürgetőbb feladat? A válasz: a városrendezés és fejlesztési tervének elkészítése, kapcsolatban az építési szabályrendelettel. Azt a rendezési tervet, ami „...nem sablonszerűen, hanem a helyi viszonyok ismereteivel, a mi speciális terepviszonyunkhoz alkalmazkodva olyan embernek kell megcsinálnia, kinek a kezét nem kötik meg a geometriai formák, aki a térképen nemcsak a vonalakat látja, hanem kinek lelke hozzá van nőve a városhoz, aki a rendezéssel nem forgatja ki az ősi várost jellegzetes formáiból, hanem a terepalakulatok sokszor kedvezőtlen voltát arra használja fel, hogy a várost még festőibbé tegye, akinek a kezében éppen a látzólag kedvezőtlen terepviszonyok képezik azt az eszközt, amellyel a sablonoktól eltérő, szemet-lelket gyönyörködtető városrészeket tud a mostani hepe-hupás talajon elővarázsolni.”⁶² De ezt a nagy munkát – véli Bokrossy Jenő – csak akkor fogja siker koronázni, ha egy célt tűzünk magunk el: városunkat valamennyien, közösen széppé, kellemessé, gazdaggá és nagygyá tenni akarjuk.

Bokrossy Jenő nem csak a városfejlesztési programot készítette el, de javaslatot tett a mérnöki hivatal megfelelő átszervezésére is. Javaslatában az átszervezés programját és az egyes munkakörök teendőit is ismerteti a szükséges képesítések megjelölésével.⁶³ Ugyancsak kidolgozta a mérnöki hivatalhoz tartozó üzemek személyzetének összetételét és feladatait is. Így a Vízműnél (áttérés a villamos üzemre), a Villamosműnél, valamint az Útépitési és karbantartási üzemnél.⁶⁴ Foglalkozott a városi üzemeknél bevezetendő reformokkal is. Ennek lényege, hogy az üzemek jövedelméből részesíteni kívánja a munkásokat is: először a tiszta jövedelemből való részesedés, a másodsor a teljesített munka és a munkakörében elért megtakarításból.⁶⁵

⁶² *Veszprémi Hírlap*, 1918. 10. 06. Veszprém jövő fejlődése III. 1.

⁶³ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 10. 13. Veszprém jövő fejlődése. A mérnöki hivatal átszervezése 1.

⁶⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 10. 20. Veszprém jövő fejlődése. A mérnöki hivatal átszervezése II. 1–2.

⁶⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 11. 03. Időszerű reform a városi üzemeknél. 2.

Túl a háború negyedik évén a városi lapokban egyre kevesebb bejegyzés olvasható a hősi halottakról. Azt is csak akkor, ha ismert városi személy volt az elesett, vagy a család volt ismert veszprémi. Időnként közreadják a kitüntetettek névsorát, vagy az éppen előléptetett tisztek jegyzékét. Az olvasó is, az újságíró is „belefásult” ezen hírek közreadásától. Egyre többször jelennek meg ingatlanforgalmazási hírek: a városban kinek a háza és mekkora vételárért cserélt gazdát. Így Albrecht Sándor és neje megvette Matulka Fülöp házát 9500 koronáért. Vagy Suly László 50 ezer koronáért vette meg a Szily Horváth-örökösök házát. De ugyancsak hírértéke van az új cégalapításoknak is.

Talán ismert a jelen olvasója előtt, hogy IV. Károly 1918-ban „nemhivatalosan” béketárgyalásokba kezdett. A nem kellően átgondolt tárgyalás persze hamar kitudódott, ami miatt a királynak magyarázkodnia kellett a német császár előtt. A városi lapok közül elsőként a Veszprémvármegye szentelt egy írást Burián István ún. békeüzenetének.⁶⁶ Bár ezt kerek-perec visszautasították az antant országok, de már egyre erőteljesebben van szó a békekötésről, egyre inkább megjelenik a lapok hasábjain is a békegalamb várása.

Békekötés-tapogatózás mellett közigazgatási kérdések is izgatták az olvasók érzékeit. Szóba került a nagy törvényalkotási lázban, hogy vizsgálat alá vonják a vármegyéék területi beosztását is. Nosza, nem kellett több az értő zsurnalisztáknak, hogy elmélkedjenek arról: Veszprém vármegyét ki kell kerekíteni! Azonnal – és valós okok, indokok alapján – javaslattal is éltek. Kerüljön Veszprém vármegyéhez a balatonfüredi járás, hiszen „törvényhatóságilag” (bírószág, törvényszék) már úgy is itt van. Az igaz, az enyingi járásról már nem beszéltek, hogy az pedig kerüljön Somogy vármegyéhez.

Egy évfordulóról is megemlékeztek: a nyugati vasútvonal építésének közelgő (1919) 50 éves jubileumára. Ennek kapcsán a szerző bebizonyította, hogy a jutasi állomás építése minden szempontból a legjobb választás volt. Az 1869-es magisztrátus közelebb szerette volna építtetni (Táborállás, illetve a Béka tó mellé), de ezt a vasúttársaság nem vállalta, mert akkor Hajmáskér lett volna ún. első osztályú vasútállomás, és nem Veszprém (nagy és sok volt az emelkedő, amit az akkori munkásokkal nem tudtak volna könnyen leküzdeni). Vagyis a lehető legjobb helyre került, mert így Veszprémben épült fel egy nagy fűtőház és vasúti csomópont is lett.⁶⁷

Október első hetében fejezte be Fodor Oszkár színtársulata az őszi veszprémi színházi évadot. A siker egyértelmű volt, közkedvelt darabok, operettek mellé hoz-

⁶⁶ *Veszprémvármegye*, 1918. 09. 22. (b. l.): Béke demarche. 1.

⁶⁷ *Veszprémvármegye*, 1918. 09. 29. (h. r.): A magyar nyugoti vasút félszázados jubileuma előtt. 1–2. E cikk alapján 2019-ben viszont 150 éve lesz a vasútvonal megnyitásának évfordulója.

tak értékes drámai alkotásokat is. Szeptember végén a Színpartoló Egyesület felavatta Óvári Ferenc mellszobrát, ahol Fodor Oszkár elismerőleg szólt Óváriról.⁶⁸ Egyébként a Veszprémi Hírlap minden héten terjedelmes ismertetőt és kritikát közölt a színház előadásairól.

A lapok hasábjain több alkalommal is szóvá tették a város tisztításának elmaradását, a háztartási szemét hordásának ritkaságát – a szemetet kéthetente gyűjtötték és szállították el. Mint írták, a város jótékony esőt vár, de nem jön. Azonban a spanyolnátha járvány miatt intézkedésekre volt szükség. Ennek első mozzanata volt az iskolák bezárása. Ráadásul a gyerekek egészségtelen helyeken, szükségiskolákban tanultak. A polgármester – egyenlőre – október 3-tól október 15-ig minden oktatási intézményt, gyermekóvodát bezáratott. A rendőrkapitányt pedig utasította, hogy ne engedélyezzen semmiféle gyűlést, mozielőadást. Egyébként a spanyolnátha járvány a jeruzsálemhegyi városrészen terjedt el leginkább.

Az embereket a spanyolnátha gyötörte és szedte áldozatait, de felütötte a fejét a pestis az állatok között: a városi baromfiállományt tizedeli a baromfipestis. A városban nem lehetett kapni disznóhúst, vagy csak nagyon keveset, viszont a birkahús árusítását azért kellett beszüntetni, mert nem vették az emberek. Nem lehet kapni sem árpát, sem burgonyát. De van „örömhír” is: Veszprém is részesedik a kiutalt rumból (télen a forró teához szükséges!) és nagyobb adag dohányt is kiosztanak, továbbá Veszprém öt mázsa sajtot kapott, amit kiporcióznak, családonként – a cukorjegyre – 15 dekagrammot!

A járvány – a spanyol betegség – csak nem szűnt meg, a megbetegedése száma nem csökkent, így a városi egészségügyi bizottsága sürgősen összeült. Miután az nyilvánvalóvá vált, hogy már nem csak szórványos megbetegedések vannak, hanem járvány, az egészségügyi bizottság is átalakult járványbizottsággá. Azonnal intézkedéseket is tettek: két segédorvos kirendelését kérték az alispántól, mert a helyi orvosok már nem győzték a munkát. Az összes iskola a járvány időtartamára zárva marad. Az iskolai szünet alatt a termeket szellőztetni kellett és a falakat fertőtlenítő szerrel le kellett mosni. Mint ahogy kötelező volt szellőztetni a vendéglőket, kávéházakat is. Minden beteget be kellett jelenteni a városi főorvosnak, valamint a betegek házat egy piros cédulával kellett megjelölni. Nem tartható a járvány ideje alatt hangverseny, szüneteltetni kellett a mozielőadásokat. Tilos volt a temetéseken való csoportosulás! A gyors gyógyító munka érdekében inspekciós bérkocsi állt az orvosok rendelkezésére. Dr. Rosenberg Jenő városi főorvos elmondása szerint a járvány idején Veszprémben október 20-ig 600 megbetegedést jelentettek, ami szerinte elmarad a valós értéktől, mert sok beteget nem jelentenek be. Halálest a járvány miatt 14-15 volt. Megállapította azt is, hogy a járvány nincs szűnőben, sőt növekszik, de a város kedvező fekvése miatt nem ölt nagyobb méretet. A spanyolnátha

⁶⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 10. 06. (dr. g.): Dr. Óvári Ferenc ünneplése. 2.

következtében a személyzetkiesés miatt a MÁV beszüntetett egy Veszprém–Jutas–Győr közötti járatot is. Egyébként a járvány majd csak október utolsó napjaiban kezdett alábbhagyni.

Egy október végi lapszámban ismeretlen szerző megpróbál ébresztőt fűjni! Megállapítja, hogy a világháború gyökeres átalakulásokat okozott, államalakulások szüntek meg. Példának hozza fel Oroszországot, ahol megbukott a nagyhatalmi politika, ugyanez roskadozik Németországban és dől össze a régi Ausztriában is. Magyarországnak a határai több száz évesek, mégis megindult az osztozkodás a nemzet testén. És mit csinálnak a pártok? Egyezkednek, vitáznak, bizottságokat alapítanak, hogy az együttműködés kérdéseiről tárgyaljanak. Nem világos, hogy együtt hajlandóak-e a független Magyarország kiépítésére. Figyelmeztet arra a veszélyre, amit az egységes szociáldemokrácia követel: a hatalom megragadása, a vezetőosztályok teljes megsemmisítése. Ugyanakkor a polgárság „...szervezetlen, gondolatok és fej nélkül, télenül várja a vízözönt!”⁶⁹ Ébredjünk! – harsogta a szerkesztőségi cikk írója.

Szintén október utolsó heteiben a lapok – elsősorban a Veszprémvármegye című lap – a leendő békekötésről jelentettek meg írásokat. Ekkor még csak Burián gróf polémiája kapott teret, és az újságíró a békekötés minden reményét Wilson elnökben látta. Nyilván ez a – „szakértők szerint” – dilettáns békekötési kísérlet eleve kudarcra volt ítélve. Magyarország – függetlenül Németországtól és Ausztriától – nem tud békét kötni. De tovább gondolja a szerző: Magyarország független állam, így nincs akadálya, hogy ténylegesen is azzá váljon, vagyis az önálló, független külügyminiszterünk vezesse a béketárgyalásokat. Mindezt, aki előkészíti és közelebb hozza – már mint a békét – azé az érdem. És ha ezt a férfiút úgy hívják, hogy gróf Károlyi Mihály, úgy neki kell átvenni az ügyek vezetését.⁷⁰

Miután a veszprémi újságok minden héten szombaton jelentek meg, így a november 1-én történt országos és veszprémi eseményeket csak a november 3-i lapszámban mutatták be.⁷¹ A szalagcímeik önmagukért beszéltek: *A Nemzeti Tanács kormányon. Veszprém a nagy átalakulás napjaiban! A katonák oltalmát ígérték! De ugyanilyen beszédek a néhány soros felhívások is, melyek a „jegyezzünk hadikölcsönt”, vagy „távcsövet a katonáinknak” helyett jelentek meg: Védjük meg a nemzetet! Őrizétek meg a nyugalmat! Isten áldd meg a magyart! vagy éppen A szerencsétlen Oroszország sorsára ne jussunk!*

⁶⁹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 10. 27. Ébredjünk!. 2.

⁷⁰ *Veszprémvármegye*, 1918. 10. 27. Politikai helyzet. 1–2.

⁷¹ November 1-től rendkívül sűrű volt a napok történése. Nem csak napról napra, de inkább óráról órára változott a helyzet, történtek új események a városban. Mindenről e rövid írás keretében nem lehet beszámolni, így csak a fontosabb eseményeket emelem ki. A városi lapok elég pontosan és hiteles számoltak be az eseményekről.

Veszprémbe a Károlyi Mihály vezette Nemzeti Tanács megalakításáról szóló hír november 1-én, pénteken délelőtt érkezett a városházára. Dr. Bibó Károly alispán, dr. Komjáthy László polgármester, dr. Rainprecht Antal és dr. Óvári Ferenc a hír vétele után – az abban foglalt utasításnak megfelelően – összehívta polgárság és a katonaság képviselőit és megalakították a Veszprémi Nemzeti Tanácsot, melynek elnökévé dr. Rainprecht Antal volt főispánt választották. A Nemzeti Tanács délután kettő órakor a Búzapiac térre nagygyűlést hirdetett. A tömeg a téren gyülekezett Rainprecht Antal lakása előtt, a Nemzeti Tanács tagjai pedig az elnök lakásán. Fél háromkor kezdődött a nagygyűlés, ahol először Rainprecht Antal szólt, utána Óvári Ferenc országgyűlési képviselő. Ezután sorrendben Beöthy Dezső százados a katonaság, Neumayer Imre nyomdai művezető (szociáldemokrata), Hajagos Imre szabó (keresztényszocialista) Bertalan László tisztviselő (a többi tisztviselő nevében). Majd Komjáthy László jelentette be, hogy a város is csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz, ugyanígy Török Gyula rendőrkapitány is bejelentette a rendőrség csatlakozását. A zárszót Rainprecht Antal a Nemzeti Tanács elnöke mondta. Ezután Török Gyula rendőrkapitány kijelölte a felvonulás útvonalát, kérve, hogy mindenki őrizze meg a nyugalma és ne csináljanak rendbontást. A tömeg a Szabadi utca, a Fő utcán át a Hosszú utcáig vonult, majd a váron keresztül visszaindult és a Városháza előtt gyülekezett, majd rendben szétoszlott.⁷² Egyébként a vármegyei Nemzeti Tanács megalakítását majd csak november 7-én a délelőtt 10 órakor tartott közgyűlésen vették napirendre. Itt Óvári Ferenc elnökölt és meghatározták azokat az elveket és létszámokat, amelyek alapján a Veszprémvármegyei Nemzeti Tanácsot választják meg.

A Nemzeti Tanács szombaton, november 2-án már megtartotta első ülését is. Ezen Komjáthy László benyújtotta javaslatát a legsürgősebb teendőkről, melyeket elfogadtak. Így többek között: a város mindent elkövet a katonaság jobb ellátásáért, egyben kérve a környékbeli gazdákat, hogy segítsék a várost munkájában. Közölte, hogy a városban raktározott gabonát nem engedi elvitetni, az itt raktározott és a malomokban lévő lisztet azonnali hatállyal lefoglalja. Intézkedtek, hogy a villanyvilágítást egész éjjel működtetni kell, valamint nagyobb mennyiségű fát vágatnak ki a város erdeiben a lakosság ellátására. Értesítették a honvédelmi minisztert is, hogy a jutasi úti tartalékkórházat a város tulajdonának nyilvánítják, azt lefoglalják, de a honvédség rendelkezésére bocsájtják.

Mindezek az intézkedések azonban nem jelentették azt, hogy „a gyeplőt a lovak közé dobták”. A polgármester szigorú szankciókat helyezett kilátásba azok ellen, akik engedély nélkül disznót vágnak, akik a burgonyát szintén engedély nélkül árul-

---

⁷² *Veszprémi Hírlap*, 1918. 11. 03. A katonák oltalmat ígértek! Veszprém a nagy átalakulás napjában! A Nemzeti Tanács veszprémi szervezete. 3. *Veszprémvármegye*, 1918. 11. 03. A Nemzeti Tanács kormányon. 1.

ják, vagy a burgonyakészletet felhasználja. Disznóhús kimérés sem lesz, helyette birkahúst lehet vásárolni, a marhákat pedig tartalékolják.

A Veszprémi Hírlap november 7-én rendkívüli számot jelentetett meg. Ebben közli Rott Nándor megyéspüspök körlevelét, amit az egyházmegyei papságnak küldött. Feladatul szabja a papságnak, hogy a közrendet szívvel-lélekkel szolgálják, a hazatérő katonákat gyámolítsák, valamint tanácsaikkal törekedjenek arra, „...*hogya demokratikus átalakulás idejében a vezetés azok kezébe kerüljön, akik a népből arra hivatással bírnak, akik a közjót és a közrendet mindenen előtt szívükön viselik.*”⁷³

November 4-én már teljes ülést tartott a veszprémi Nemzeti Tanács. Az ülésen Komjáthy László két indítványt terjesztett elő: Üdvözölte a Nemzeti Tanács megalakítását és kijelentette, hogy a város a Nemzeti Tanács rendelkezéseit elfogadja. A második határozat: Károlyi Mihály üdvözlése. Ezután Óvári Ferenc szólalt fel, hangsúlyozva, hogy nem a múltat siratja, hanem a jövőt szemléli, majd kijelentette, hogy: „*Demokratikus, önérzetes, munkás, rendtartó s vallásos Magyarországot óhajt. Ezt vívta ki a szocialisták, s a radikálisok kicsiny köre. Ezt a törekvést kell szívvel, lélekkel támogatni a nemzetnek.*”⁷⁴ Felszólalt még Rosenberg Jenő, majd a polgármester bejelentette, hogy megindult a polgárőrség szervezése is.

Ugyanezen nap este nagygyűlést tartottak a városháza nagytermében. Ezen véglegesítették a Nemzeti Tanács összetételét (elnöknek ismét Rainprecht Antalt választották), majd megválasztották az Intézőbizottságot, valamint a különböző bizottságokat, így: Közjóléti- (közellátás, közélélmezés, anya és csecsemővédelem, szegényügy), Nemzetőrségi- és Átvonulók élelmezési bizottsága. Mindegyik bizottságnak Rainprecht Antal volt az elnöke.⁷⁵ Ezekben a napokban sorra jelezték csatlakozási szándékukat a Nemzeti Tanácshoz a városi nőegyletek, a legényegylet, a vasutasok szervezete, majd megalakult a Veszprémi Közalkalmazotti Tanács is, Kacska László kereskedelmi iskolai tanár vezetésével.

Bár november 3-án fegyverszünetet kötött Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia, a híre még ekkor nem volt vezető üzenet. Talán az ünnepi szentmise, amit Rott Nándor püspök tartott utalt a hírre? Vagy a régen várt, írt mondat?: *Hazajönnek a katonák!* Mint ahogy már a hónap közepén megjelenő lapokban írták: *Jönnék a 31-esek és Jönnék a tüzerek.* Ezekkel a rövid hírekkel elejét kívánták venni a spekulációknak, hogy Veszprém háziezredeit elfogták. A város egyébként gyűjtésbe kezdett hazatérő katonái javára. Bár az egyik újságíró rezignáltan megjegyzi: sajnos éppen azok a polgártársak zárkóznak el az adományok adásától, akik a háborús

⁷³ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 11. 07. Megyéspüspökünk körlevele. 1.

⁷⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 11. 07. A képviselőtestület ülése. 2.

⁷⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 11. 07. Népgyűlés és Az intéző és népjóléti bizottságok gyűlése. 2. *Veszprémvármegye*, 1918. 11. 10. A Nemzeti Tanács végleges megalakulása. 1.

konjunktúrában szépen gyarapodtak. Egyébként az adományozók között első helyen állt Rott Nándor püspök 10 000 korona adománnyal, a káptalan tagjai egyenként 5000 koronával, így már összesen 60 000 korona adományt adtak össze. A „gyámolító bizottságot” Erdős Béla MÁV. főmérnök vezette. A katonákat (a gyalogezredet) november 16. vagy 17-re, a tüzéreket november 20. vagy 23-ra várták. A tüzéreknél az újságíró tudni vélte, hogy az ezred Schwartz Jenő parancsnok vezetése mellett gyalogmenetben közelednek a város felé, teljes felszereléssel. A tüzérek pótütege négy ágyúval és 160 fővel már megérkeztek. És az érkezés? Nos, az már nem volt sem diadalittas, sem lélekemelő, nem várta őket tömeg: röviden, jószerivel nem várta őket senki.

A 31. veszprémi honvéd gyalogezred jelentős része Klagenfurtnál szétoszlott. A tisztikar csekély legénységgel Pallaghy Dezső ezredes, ezredparancsnok vezetésével 20 napi gyaloglás és 600 km megtétele után jutottak Szentgotthárdra, ahol vonatra szálltak. Jutasra péntek hajnalban, vagyis november 22-én érkeztek. Ugyan az ezred itthon lévő tisztikara várta őket, de mivel késett a vonat, elmentek. Az érkező 31-eseket csak a mindig jelenlévő néhány tagú fogadóbizottság várta, akik köszöntötték a 80 főt, köztük 20 tisztet és tisztjelöltet.

Korábban, november 19-én érkezett meg a Schwartz Jenő ezredes vezette 7. (41.) tábori tüzérezred állománya. Ők „...21 napi gyalogmenet után teljes rendben, összes lovaikat, ágyút magával hozva...”⁷⁶ érkeztek a Jutasi vasútállomásra. Az ezredet a korábban megérkezett pótütege teljes tisztikara várta.

Részlet a hetes tüzérek életét bemutató könyvből:⁷⁷

November 17-én vidáman menetelünk tovább és nem érezve a kétheti menetelés szenvedéseit és fáradalmait, nótaszóval közeledünk az édes magyar határ felé, amely immár csak néhány km-re fekszik tőlünk.

Vasárnap lévén, a déli harangszó zúgása mellett lépi át a hős ezred a magyar határt. Könnyű ül az örömtől valamennyiünk szemében, amikor az öreg csatárok ajkán felzendül a magyar himnusz és amikor a hazájuktól éveken át távol harcoló magyar katonák megcsókolják a magyar földet.

Magyar földön, magyar falvak között menetelünk tovább és este 9 órára Szentgotthárdra érkeztünk, ahol már várakozik ránk Bíró Zoltán főhadnagy, az ezred első segédtisztje, akit az ezredes úr Köflachról Budapestre előre küldött a magyar hadügyminisztériumhoz a további parancsok kikérése végett és közli velünk a szo-

⁷⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 11. 24. A hetes (41.) tüzérek hazaérkezése. és Megjöttek a 31-esek! 3. *Veszprémvármegye*, 1918. 11. 24. Háziezredeink megérkeztek. 3.

⁷⁷ FÖLDESI 2018a. 146–147.

morú hírt, hogy a szocialista kormány reakciós hadügyminisztere „nem akar katonát látni” és az ezred Veszprémbe leszerel. Ő gondoskodott már kettő 120 tengelyes szerelvényről, amely az ezredet Veszprémbe fogja szállítani.

Az éjszakát zúzmarás, esős időben az állomás épülete körül töltjük el. Reggel 4 órára megérkeznek a szerelvények, de minthogy Szentgotthárdon a rakodó nagyon kicsiny volt, az ütegek tréncocsijai és országos járművei Putnik Ferenc főhadnagy vezetésével a következő, néhány km-re fekvő falu állomására menetelnek és második szállítmányt képezve ott vagoníroznak. Az ezredtörzs és az ütegek lövegei Szentgotthárdon délelőtt 12 órára bevagoníroznak és délután 2 órakor indulnak Szombathely felé, ahova éjjel 11 óra körül érkezünk meg.

Szombathelyről éjjel tájban indulunk Veszprém felé. Közben esik az első hó és csikorgó téli hidegben, amely lelkünk hangulatának igen megfelelt, utazunk tovább és november 19-én déli 1 órára Jutasra érkezünk, ahol a pótüteg tisztikara, élén Csikvándy századossal fogadja az ezredet. Itt a pótüteg megvendégelte ebédrel a legénységet. Délután 4 órakor indulunk Jutáról és 20 perc alatt, fél 5 órakor, háromheti vándorlás után az ezred megérkezett Veszprémbe, ahol este 8 órára az ütegek kivagonírozta és a barakkokba vonultak.

Részlet a 31-es honvédek harcait bemutató könyvből:⁷⁸

November 20-án, Fehring-től 5 km-re keletre, ezredünk átlépte a magyar határt. Meghatódott lélekkel, dobogó szívvel ott megállt. Levette sapkáját, könnybe lábadt szemmel meghallgatta Pallaghy ezredesnek rövid, mély érzésű, hazafias beszédét és elénekelte a Himnuszt, mint négy évvel ezelőtt, amikor egy lobogó lelkesedéssel, hősi elszántsággal elhagyta hazáját. Azután rendben, fegyelmezetten folytatta menetét Szentgotthárdra, ahol vonatra szállt és kimondhatatlan lassú ütemben Szombathely–Celldömölkön keresztül haladt Veszprém felé.

1918. november 22-én 5 órakor az annyi viszontagságon keresztülment, annyi dicsőséget szerzett ezred megérkezett Veszprémbe. Nem lehet elhallgatni, hogy ez a megérkezés keserű csalódást hozott a m. kir. veszprémi 31. h. gy. ezredet képviselő kisdéd csoportra. Azt az ezredet, amelyiknek hősi magatartásának méltatására annak idején kellő szavakat sem találtak, dicsősége előtt pedig bámuló hódolattal borult le a város, nem fogadta senki.

Hideg bakonyi szél süvített végig a vonatból szálló ezred sorain, de az a fagyos közöny és nemtörődomség, amely ezredünket a megérkezéskor fogadta, a bakonyi szélnél metszőbb borzongást keltett.

Az ezred még a délelőtti folyamán tábori misét hallgatott, azután csendben elszéledt, hogy a felforgató elemeknek új és friss prédájává válják.

⁷⁸ HERCZEG 1936. 343.

Gyakorlatilag ezen a hűvös novemberi napokon fejeződött be Veszprém két házi-ezredének rövid, ám annál véresebb története.

Visszatérve a városi eseményekhez a polgárőrség szervezése mellett elkezdődött a nemzetőrség szervezése is. Míg az előbbi szervezet létszáma ekkor már 600 fő volt, a nemzetőrség létszámáról nem volt pontos adat, úgy 250 fő körül járt. A szervezést egyébként a városba visszatért Nagy László alezredes vette át. A terveknek megfelelően három laktanyába helyezték el az állományt: az Almádi úton, a komakúti és a buhimvölgyi laktanyákban. Három nemzetőr századot szerveztek, amivel lefedték a város területét.

Eddig csak a veszprémi Nemzeti Tanács megalakulásáról szóltak a híradások. A Vármegyei Tanács megalakítása csak másodszeri nekifutásra sikeredett, ahol a választások alatt kiütköztek a kicsinyes hatalmi harcok. Időközben Rainprecht Antalt – akit a vármegyei tanács elnökének is megválasztottak – a kormány kinevezte a főispáni teendők ellátására kormánybiztossá.

A városban tovább folyt „hadiellátmány”, hiszen minden élelemből kevés volt. Az élelmiszert továbbra is csak kipurciózva adagolták. Szerencsére 1300 pár cipőt sikerült beszerezni a városnak, így az iskolás gyermekek ebben legalább nem szenvednek hiányt. Igaz a cipők fatalpúak, de a felsőrész vastag bőr és szövet volt.

Népgyűlést tartottak a veszprémi színházban november 17-én a szociáldemokraták, ahol Neumayer Imrét választották meg elnöknek, ügyész-titkárnak dr. Hajós Zoltánt. Ekkor jelentette be Erdős Béla, hogy a jutasi vasutasok egyöntetűen beléptek a szociáldemokrata pártba. Ezután már „beszólások”, bekiabálások tarkították a népgyűlési beszédeket. Kőszeghy Antal és RácZ főhadnagy beszédét zavarták meg a bekiabálásokkal.

Talán ezen a nagygyűlésen is tapasztalt széthúzás indította a „Nyitott kapuk” című cikkének megírására Rupert Rezső veszprémi ügyvédet. Ravatalon fekszik szegény országunk – jajdult fel Rupert –, miközben mi, a gyermekek körülötte falovacskáinkon mászkálunk könnyek nélkül habzsolva az életet. Szervezkedünk! Ki ellen? Miért? – kérdezi. *„Ellenségeink ellen nem, hazát menteni legfeljebb csak díjért – árjegyzék mellett – vagyunk hajlandók [...] Szegény ország! Szegény nép!”* A szabadság, egyenlőség, testvériség hármásából legfeljebb az első kettő, ha megvalósult, az is kényszer hatása alatt. *„Munkátestvérek! Polgárok! Féltetek benneteket, hogy fölösleges, bántó harci lármával széttépitek a kölcsönös rokonszenv szálait, reakcióra bátorítjátok egymást, tönkre teszitek az országot, mely hiszen most már mindnyájatoknak – ha a testvériség titkát megértitek –, egyformán ígéretföldetek.”*⁷⁹ Jól látta, jól érezte. Nem értették meg.

A szervezkedés, pártoskodás elindult. Megalakult a Szellemi Munkások

⁷⁹ Veszprémi Hírlap, 1918. 12. 01. Rupert Rezső: Nyitott kapuk. 1–2.

Egyesülete, majd december 1-én megalakult az Országos Kisgazdapárt veszprémi szervezete is. Ezen – bár jelezték – de nem jelent meg az országos elnök, Szabó István (nagyatádi) és Mohácsy Lajos a Veszprémvármegyei Kisgazdapárt elnöke sem. Megválasztották a tisztkart (elnök: Szabó István, alelnök Kőszeghy Antal, jegyző Pósa Endre, ügyész dr. Rupert Rezső). Szokás szerint többen felszólaltak és szokás szerint mindezt állandó bekiabálások tarkították. Szervezkedtek a hivatásos altisztek is a Zuschmann-féle vendéglőben és kimondták, hogy csatlakoznak a magyar altisztek szervezetéhez.

A sokszínű szervezkedést a helyi szociáldemokrata párt nem nagyon akarta eltűnni. Legalább is erre utal Kőszeghy Antal karkáplánnak, az Országos Kisgazdapárt alelnökének nyílt levele, amit a december 1-i nagygyűlés utáni fenyegetésekről írt. Mint írja: A kisgazdapárthoz való csatlakozási felhívás kifüggesztése után szociáldemokrata csoportok jelentek meg a bolt kirakata előtt, követelve a plakát leszedését, mert „különbem nem állnak jót semmiért”. Hol itt a szabadság és egyenlőség? Ezután csak akkor, ott és úgy szabad szólni, ahogy a szocdemek akarják és engedik? – kérdezte Kőszeghy Antal.⁸⁰

A sok szervezkedés mellett már-már üdítő hírt jelentett, hogy sikerült megnyitni a népkonyhát a katolikus legényegylet helyiségében, ahol 450-en kaptak ételmezt; hogy a Veszprém Városi Zeneiskola hangversenyt ad. Nem volt viszont üdítő hír decemberben, hogy a szénhiány miatt lezárni tervezték a magán vízvezetékeket, így a lakosságnak a közutakra kell menni vízért. De a nyersolaj miatt korlátozásokat kellett bevezetni a villamos áram szolgáltatásban is.

Ismét pártokról. December 7-én Óvári Ferenc értekezletre hívta össze a város polgárságát. Az értekezleten kijelentette, hogy véleménye szerint szükség van arra, hogy a városi polgárság pártba tömörüljön, vagy párthoz csatlakozzon. Többen felszólaltak, hogy nem akarnak a szociáldemokratákkal egy pártban lenni, mert kommunizmust hirdetnek, de nem akarnak a kisgazdapárttal sem szövetkezni, mert bár sok mindenben közös az érdek, mégis vannak külön utak, érdekek is. Érdekünk a tömörülés – mondta Fischer Miklós – mert a városi, alig 300 szervezett munkás magához ragadta a hatalmat. Egyöntetűen úgy gondolták, hogy csatlakoznak a Károlyi párthoz, csak előtte programot kérnek tőle. Rupert Rezső kijelentette, hogy ebben a helyzetben ellene van minden szervezkedésnek, mert most összetartásra lenne szükség. Bár ő a kisgazdapárt tagja, mégis üdvözli a polgárság szervezkedését és csatlakozását a Károlyi párthoz.⁸¹

A szervezkedés mellett egy lemondás, majd megint lemondás. De ez már a politikai helyzet kuszaságát is jelentette. Rainprecht Antal – mivel kinevezték kormány-

⁸⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 12. 08. Kőszeghy Antal: A szent szabadság nevében. 2.

⁸¹ *Veszprémi Hírlap*, 1918. 12. 15. A veszprémi polgárok politikai értekezlet. 2.

biztos-főispánná, lemondott a veszprémi Nemzeti Tanács elnöki tisztéről. Utódjának Óvári Ferencet választották. Igen ám, csak a szociáldemokraták nem nyugodtak bele, kivonultak az ülésről. Erre Óvári is lemondott. A folytatás? A szociáldemokrata párttagok kiléptek a Nemzeti Tanácsból. Csak bírjuk követni az eseményeket. Követni és – olvasni. Olvasni, mert a történetek miatt Rupert Rezső nyílt levelet jelentetett meg, amit Erős Bélának írt. Erre válaszul Erdős Béla szintén nyílt levélben válaszolt, de már a Veszprémi Hírlap hasábjain. Ebben magyarázza a választáson történeteket – nyilván szociáldemokrata szempontból.⁸²

Az év végi utolsó oldalak is rekvirálásról, szénhiányról szólnak – bár előfordulhat, hogy a hiány enyhítésére a város kap ajkai szenet. De, ami már biztos, a villany- és a vízdíjakat a városi magisztrátus kénytelen megemelni – ráadásul jelentősen – az üzemek működtetésének megnövekedett költségei miatt.

Az élet pedig csordogál – ha nem is a régi, vagy megszokott – medrében. Varjas Lajos rendületlenül kínálja szép hintóit, kocsijait. De megjelentek erre az évre, vagyis a háború végére oly jellemző hirdetések is: „*Van szerencsém Veszprém város és vidéke nagyérdemű közönségének becses tudomására hozni, hogy a háború következtében 4 és fél évig szünetelt bádogos és szerelő üzletemet és műhelyemet újból Veszprém, Pacsirta utca 1. szám alatt megnyitottam. Ugyanott értelmes fiúk tanulóknak fölvétnek. Teljes tisztelettel Sipos Pál bádogos szerelő. Pacsirta utca 1. Telefon-szám: 97.*”⁸³

Tehát – úgy tűnik – Sipos Pál sérülésmentesen visszatért a háborúból, megpróbál újra „normális” életet élni. De vajon miként vészeli át 1919-et?

Visszatérjünk rá?

IRODALMI HIVATKOZÁSOK ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

- A Veszprémi Hírlap, a Veszprémvármegye és a Veszprémmegyei Újság 1918. évi lapszámai
 FÖLDESI Ferenc (2014): Veszprém és a Nagy Háború. Az utolsó békeév és a háború első (fél)éve (1913–1914). *Veszprémi Szemle*, 2014/4., 3–31.
 FÖLDESI Ferenc (2016): Veszprém és a Nagy Háború – 1915. Az első csorbítatlan háborús év. *Veszprémi Szemle*, 2016/3., 3–35.
 FÖLDESI Ferenc (2017): Veszprém és a Nagy Háború – 1916. A második véres karácsony után. *Veszprémi Szemle*, 2017/3., 61–86.

⁸² Rupert Rezső nyílt levele olvasható: MIHÁLYFI 1920. 53–62. Erre Erdős Béla válasza: *Veszprémi Hírlap*, 1918. 12. 29. Erdős Béla: Válasz dr. Rupert Rezső ügyvéd úr nyílt levelére. 2–3. Rupert Rezső válasza: *Veszprémi Hírlap*. 1919. január 5. 1–2. II. rész: *Veszprémi Hírlap*, 1919. január 12. 1–2. III. rész: *Veszprémi Hírlap*, 1919. január 21. 1.

⁸³ *Veszprémvármegye*, 1918. 12. 29. 2.

- FÖLDESI Ferenc (2018): Veszprém és a Nagy Háború – 1917. Dúl a harc messze, idegen földön. *Veszprémi Szemle*, 2018/3. 3–29.
- FÖLDESI 2018a: *A veszprémi hetes tüérek. A m. kir. 7. honvéd tábori ágyúszred és utódalakulata, a 41. honvéd tüézerezred első világháborús története*. Összeállította és jegyzetekkel ellátta FÖLDESI Ferenc. Veszprém. (Veszprémi Szemle Könyvek 11.)
- GALÁNTAI József (1980): *Az első világháború*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- HERCZEGH Géza (1936): *A M. Kir. Veszprémi 31. Honvéd Gyalogezred, a 31. 46. és a 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfölkelő zászlóalj története*. Cegléd.
- JULIER Ferenc (1933): *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társaság, Budapest.
- KOVÁCS Győző Gyula – LAKI Pál (2016): *Csőbe terelt források, avagy vízkérdések és válaszok. a veszprémi ivóvízszolgáltatás és szennyvízelvezetés története, kitekintéssel a megyére*. Veszprém.
- MIHÁLYFI József Dr. (1920): *A veszprémi túszság története*. Kiegészítette dr. Rupert Rezső. Budapest, 1920. Hasonmás kiadás Veszprém, 2017. Jegyzetekkel és név adattárral ellátta dr. Földesi Ferenc.
- NAGY 2014: *Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatásai I. A Nagy Háború*. Szerk. Dr. NAGY Attila, Budapest.
- TERMINOLÓGIA 2015: *Katonai Terminológiai értelmező szótár*. Szerk.: Berkáné Danesch Marianne. Zrínyi Kiadó. Budapest.
- VARGA Béla (2009): *Veszprém város lexikona*. Veszprém.